

UNIVERZITA KARLOVA
FILOZOFICKÁ FAKULTA
ÚSTAV ROMÁNSKÝCH STUDIÍ
Francouzská filologie

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Jana Müllerová

Kolísání rodu vybraných substantiv ve francouzštině

Gender fluctuation of chosen French nouns

Praha, 2022

Vedoucí práce: PhDr. Olga Nádvorníková, PhD.

Poděkování:

Srdečně děkuji PhDr. Olze Nádvorníkové, PhD. za odborné vedení této práce, za cenné metodické připomínky a zejména za její čas a trpělivost. Dále děkuji Mgr. et Mgr. Radce Mudrochové, PhD. za pomoc při práci s databází *Néoveille*.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, 24. 7. 2022

Jana Müllerová

Abstrakt

Cílem práce je analyzovat kolísání gramatického rodu na vzorku vybraných francouzských neživotných substantiv končících na -e a na neologismu *covid*. První, teoretická část práce definuje problematiku jmenného rodu z obecného hlediska na základě práce s gramatikami a odbornými pracemi. Druhá, empirická část se zaměří na rozbor vybraných substantiv, zejména pak na pozorování faktorů ovlivňujících kolísání, jako jsou například frekvence či původ slova. Výzkum bude proveden na jednojazyčných francouzských korpusech FRANTEXT, L'Est Républicain, Araneum Francogallicum Maius a Scientext a také na vybraných slovnících.

Klíčová slova

Substantivum, jmenný rod, kolísání rodu, francouzština, covid

Abstract

The aim of this thesis is to analyze the variation of grammatical gender on a sample of selected French inanimate nouns ending in -e and on the neologism *covid*. The first, theoretical part of the thesis defines the issue of nominal gender from a general point of view, based on work with grammars and scholarly works. The second, empirical part will focus on the analysis of selected nouns, in particular on the observation of factors influencing variation, such as frequency or word origin. The research will be carried out on the monolingual French corpora FRANTEXT, L'Est Républicain, Araneum Francogallicum Maius and Scientext as well as on selected dictionaries.

Key words

Noun, grammatical gender, gender fluctuation, French, Covid

Obsah

Úvod.....	7
1. Teoretická část.....	9
1.1. Jmenný rod	9
1.1.1. Vymezení a definice jmenného rodu	9
1.1.2. Jmenný rod ve světových jazycích	9
1.1.3. Druhy rodových systémů	11
1.2. Jmenný rod ve francouzštině	12
1.2.1. Vymezení pojmu	12
1.2.2. Systém přiřazování rodu	13
1.2.3. Formace feminina u životných jmen.....	13
1.2.4. Systémové výjimky rodu u životných jmen.....	14
1.3. Jmenný rod neživotných jmen	14
1.3.1. Historický vývoj francouzského rodu.....	15
1.3.2. Kolísání rodu.....	16
1.3.2.1. Slova přejímaná.....	17
1.3.2.2. Přesah problematiky kolísání rodu.....	18
1.3.2.3. Vliv úzu a normy na kolísání rodu	18
1.4. Závěr teoretické části a stanovení hypotézy	19
2. Praktická část.....	20
2.1. Zdroje výzkumu a metodologie práce na nich.....	20
2.1.1. Gramatické knihy a příručky	20
2.1.2. Slovníky	21
2.1.3. Jazykové korpusy	21
2.1.3.1. FRANTEXT	22
2.1.3.2. Araneum Francogallicum Maius	22
2.1.3.3. L'Est Républicain.....	22
2.1.3.4. Scientext – Écrits scientifiques en français	23
2.1.3.5. Vyhledávač Google	24
2.2. Postup výběru analyzovaných slov.....	24
2.2.1. Sestavení vzorku	24

2.2.2. Eliminace substantiv dle frekvenčního hlediska.....	25
2.2.3. Eliminace substantiv dle sémantického hlediska.....	25
2.2.4. Eliminace substantiv dle formálního hlediska.....	27
2.3. Kvalitativní analýza.....	29
2.3.1. Kolísání rodu odborných termínů.....	29
2.3.2. Kolísání rodu přejatých slov.....	34
2.3.2.1. Latinismy.....	35
2.3.2.2. Starší přejímky z dalších cizích jazyků.....	40
2.3.2.3. Novější přejímky z dalších cizích jazyků.....	46
2.4. Covid.....	48
2.4.1. Teoretický úvod.....	48
2.4.2. Praktický výzkum.....	49
2.4.2.1. Analýza v diachronním náhledu.....	50
2.4.2.2. Analýza v geografickém náhledu.....	53
Závěr.....	55
Résumé.....	59
Résumé en français.....	61
Seznam tabulek a grafů.....	63
Bibliografie.....	64
Tištěné zdroje.....	64
Elektronické zdroje.....	65
Přílohy.....	68

Úvod

„Le soleil est une étoile de type naine jaune du Système solaire. La soleil fait partie de la galaxie appelée la Voie lactée.“ Chybu v předešlých větách by možná nepostřehl začínající student francouzského jazyka, pokročilí studenti a zejména rodilí mluvčí by ale jistě gramatický nedostatek rychle odhalili. Zato ve větách „J’ai passé tout un après-midi avec elle. C’était une après-midi magnifique.“ by možná ani rodilý mluvčí francouzského jazyka nedokázal s jistotou určit, která varianta je gramaticky správná. Čím je ale způsobený tento rozdíl? Proč slovu *soleil* dokážeme spolehlivě přiřadit jeho rod, zatímco u substantiva *après-midi* si jím jisti nejsme? Odpověď se nalézá v samotném jméně *après-midi*, které existuje jako maskulinum i femininum a volba druhu rodu pak podléhá rozhodnutí mluvčího. V druhém uvedeném příkladu jsou tedy obě věty gramaticky správné, a případné váhání při volbě by bylo opodstatněné.

Tento jev nazýváme kolísáním rodu u substantiv a najdeme ho v řadě jazyků, například i v češtině (*ten hřídel, ta hřídel*). Ve francouzštině se jedná o poměrně častý jev připomínající důležitost jmenného rodu jako takového. Substantiva s kolísavým rodem nás totiž svádí k hledání odpovědi na otázku, která varianta je správná, neboť víme, že užití chybného rodu se promítá do dalších větných členů a vytváří negativní obraz o jazykových znalostech mluvčího. Mimo to ale daná problematika nabízí zejména otázku, jak kolísání rodu vzniká a proč zasahuje jen některá substantiva. Cílem této práce je proto zjistit které faktory mohou ovlivňovat kolísavý rod substantiva a porovnat jejich relevanci.

Teoretická část práce nejprve obecně představí jmenný rod a nabídne náhled do rodových systémů světových jazyků. Následně se zaměří na jmenný rod ve francouzštině s rozlišením případů životných a neživotných jmen. Ve třetí kapitole představí jev kolísání rodu z několika perspektiv, s hlavním zaměřením na substantiva neživotná. Závěrem teoretické části bude hypotéza stanovená pro vlastní analýzu v následujících kapitolách.

Praktická část má za cíl ověřit poznatky získané v části teoretické, zejména pak faktory kolísání, které zmiňuje literatura. Toto provede nejprve hrubě na vzorku devadesáti devíti substantiv vybraných na základě práce s gramatickými knihami a slovníky. Tento vzorek byl vybrán dle hlavního kritéria zakončení substantiva na -e a zaznamenaném kolísání jeho rodu. Následně bude vzorek omezen na deset substantiv, na kterých bude provedena detailní analýza za pomoci již zmíněných gramatických příruček, slovníků a dále jazykových korpusů *FRANTEXT*,

L'Est Républicain, Araneum Francogallicum Maius a Scientext. Doplněním hlavní analýzy bude výzkum na neologismus *covid*, u kterého také zaznamenáváme hezitaci v rodě. Toto substantivum zařazujeme do práce pro jeho aktuálnost a širokou rozšířenost v uplynulých dvou letech. Praktická část si skrze sledování faktorů kolísání rodu klade za cíl porovnat vliv normy a úzu na celkové chování zkoumané problematiky.

1. Teoretická část

V této části práce nejprve pojednáme o jmenném rodě a rodových systémech obecně. Následně vysvětlíme jeho fungování ve francouzském jazyce a dále otevřeme hlavní problematiku bakalářské práce, tedy kolísání rodu a to zejména pro slova neživotná.

1.1. Jmenný rod

1.1.1. Vymezení a definice jmenného rodu

V lingvistice označuje rod mluvnickou kategorii několika slovních druhů. Konkrétně u podstatných jmen značí jmenný rod syntakticky nezávislou morfologickou kategorii, zatímco pro další větné členy, jako například adjektiva či zájmena, se rod stává kategorií závisle proměnnou a podřízenou rodu řídicího substantiva.¹

Jmenný rod se jako syntagmatický prostředek shody a skloňování promítá do všech stěžejních oblastí jazyka. „Genders are classes of nouns reflected in the behavior of associated words.”² Je proto důležitým prvkem věty a podílí se na její celkové gramatické správnosti a srozumitelnosti.³

Jmenný rod zároveň zůstává i nejasnou kategorií, která v mnoha jazycích vzbuzuje emoce. Lingvistům nabízí zajímavé otázky ke studiu v oblasti psycholingvistiky; například způsob osvojování rodu u bilingvních mluvčích. Dále je propojen i s jinými oblastmi lingvistiky jako je fonetika, morfologie či syntax. Problémovým se rod může stát pro rodilého mluvčího, nejčastěji na něj ale narážíme při studiu dalších cizích jazyků, zejména takových, jejichž rodový systém se neshoduje s naším mateřským jazykem.⁴

1.1.2. Jmenný rod ve světových jazycích

Existuje mnoho rodových systémů a počet rodů u jednotlivých jazyků se může lišit. Hlavní kritérium určující rozdělení rodu je nejčastěji shoda. Počet rodů odpovídá počtu skupin, do kterých řadíme substantiva; ty pak vznikají syntakticky právě na základě shod daných substantiv. I proto je

---

¹ KARLÍK, Petr; NEKULA, Marek; PLESKALOVÁ, Jana. Rod. *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*. [online]. 2017 [cit. 2022-01-10]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/ROD>

² CORBETT, Greville G. *Gender*. Cambridge: Cambridge University Press, 1991, 363 s. ISBN 0-521-33845-X. S. 1.

³ Tamtéž.

⁴ Tamtéž.

důležité připomenout definici, že rodové vlastnosti podstatných jmen se zrcadlí v chování přidružených slov, jako jsou slovesa, adjektiva, číslovky, ale někdy i spojky a adverbia.⁵

V některých jazycích je jednoduché určit rodový systém a zjistit, kolik rodů jazyk má, v jiných je k tomuto naopak zapotřebí detailní analýzy. Stejně tak u mnoha jazyků je rod silně zastoupen, zatímco u jiných zcela chybí.⁶

Podíváme-li se na příklad nejrozšířenějších jazykových rodin v Evropě, slovanské jazyky mají standardně tři rody s atypickým dělením mužského rodu na životný a neživotný. Románské jazyky (kromě rumunštiny) mají rody dva. Germánské mohou mít až tři rody, jako například němčina.⁷

Poměr rodových a bezrodých jazyků je viditelný například také na mapě vytvořené Corbettovým výzkumem (*Number of Genders*), který porovnával rodový systém více než dvou set jazyků z celého světa. Z výzkumu je patrné, že dva a tři rody mají často indoevropské jazyky. Mnoho jazyků, ale nabízí i čtyři a více rodů. Takové případy nalezneme hojně v západní a jihozápadní Africe, ale i na severu Austrálie.⁸

Více než polovina jazyků v Corbettově výzkumu se ale ukázala být bezrodá. Absenci rodu můžeme pozorovat u velké části východních asijských jazyků a také na západě severní Ameriky. Často se rod ztrácí také v uralských jazycích, jako je finština či estonština. V takovém případě je nutno informaci o rodu rozeznat z kontextu; to však není vždy možné a leckdy se rodové povědomí zcela vytrácí. Jiné jazyky, jako například maďarština, která nerozlišuje rod ani u osobních zájmen, si tento nedostatek vynahrazují širší slovní zásobou a nejčastěji rod vyjadřují lexikální opozicí. Jmenný rod nakonec nemá ani globálně rozšířená angličtina; jeho ztrátu ale kompenzuje zájmeným rodovým systémem.⁹

---

⁵ CORBETT, Greville G. *Gender*. S. 4–5.

⁶ CORBETT, Greville G. *Gender*. S. 1–2.

⁷ ČERMÁK, František. *Jazyk a jazykověda*. Karolinum, 2013, 382 s. ISBN 978-80-246-2360-3. S. 142.

⁸ CORBETT, Greville. *Number of Genders*. In: DRYER, Matthew S. a Martin HASPELMATH. *The World Atlas of Language Structures Online*. Max Planck Institute for Evolutionary Anthropology [online]. 2013 [cit. 10. 01. 2022]. Dostupné z: <https://wals.info/chapter/30>

⁹ CORBETT, Greville G. *Gender*. S. 1.

Absence rodu u některých jazyků svádí k otázce, zda je rod nepostradatelnou součástí jazyka. Faktem nicméně zůstává, že i takové jazyky hledají způsob jeho vyjádření, neboť to situace často vyžaduje.¹⁰

1.1.3. Druhy rodových systémů

Mimo problematiku počtu rodů se jazyky liší ve způsobu přiřazování rodu podstatnému jménu. K němu dochází v závislosti na dvou základních informacích o daném substantivu; na sémantice slova a na jeho formě.¹¹

Jazyky využívající sémantický faktor k rozlišení rodu se spoléhají na extralingvistickou realitu, tedy zrcadlí skutečné rozlišení mužského či ženského pohlaví referenta. Odkazují se tak k etymologii samotného slova *genus* znamenající *druh, typ*, ze kterého vzniklo dnešní *genre, rod*. Striktně sémantické jazyky jsou vzácné a ze své podstaty mají často vyšší počet rodů. Patří mezi ně například drávidské jazyky, či gandština, která rozlišuje deset rodů dle sémantického základu. Částečný sémantický faktor, tedy přirozený rod, ale využívá velké množství světových jazyků.¹²

Naopak formální systémy jsou využívány jazyky, které pro značné množství svého lexika nepřijímají rod dle významového faktoru. Takovým substantivům je rod přiřazen formálně dle hlediska morfologického či fonologického; odlišení těchto dvou systémů ale není vždy jednoznačné.¹³

Fonologický systém odkazuje nejčastěji k prosté formě substantiva. Fonetická informace je uložena přímo v lexikonu, například substantivum končící samohláskou *-a*, je v mnoha jazycích často femininum (například ve španělštině). Morfologický systém se následně neřídí pouze základní formou substantiva, ale vyžaduje více informací o slově. Například substantiva II. deklinace jsou feminina.¹⁴

Formální systémy jsou často propojené, neboť potřebujeme znát více než základní formu slova pro správné přiřazení rodu. Nadto jsou mnohdy provázány se systémem sémantickým; například u slov přijímajících rod nejen dle sufixu, ale i dle sémantického základu.¹⁵

---

¹⁰ Tamtéž.

¹¹ CORBETT, Greville G. *Gender*. S. 7.

¹² CORBETT, Greville G. *Gender*. S. 1, 8.

¹³ CORBETT, Greville G. *Gender*. S. 33.

¹⁴ CORBETT, Greville G. *Gender*. S. 33–34.

¹⁵ CORBETT, Greville G. *Gender*. S. 34.

Ve světě není zaznamenaný případ jazyka se syntaktickým systémem. V takovém případě by jmenný rod byl substantivu přiřazen na základě náhodného rozhodnutí autoritou a musel by být memorován individuálně. Takový postup je značně neefektivní.¹⁶

1.2. Jmenný rod ve francouzštině

V následujících podkapitolách se zaměříme na jmenný rod francouzského jazyka, konkrétněji na způsob jeho přiřazování a způsoby dělení.

1.2.1. Vymezení pojmu

Jmenný rod je ve francouzštině jediná kategorie substantiva se systémovou povahou. Jako důležitý klasifikační prostředek je vždy přítomný u každého substantiva, na rozdíl od čísla, jehož hodnota se realizuje alternativně až v textu.¹⁷

Často se uvádí, že francouzština má nejasný rodový systém, který se zdá být téměř plně arbitrární. „There seems to be no practical criterion by which the gender of a noun in German, French, or Latin could be determined.”¹⁸ Mnoho studií ovšem vyvrací tento přístup a poukazuje na dělení substantiv do skupin dle sémantického a fonologického hlediska. Takto francouzština rozlišuje rod mužský, který je bezpříznakový a rod ženský. Na rozdíl od češtiny francouzština postrádá neutrum; jeho pozůstatky lze ale nalézt v některých formách zájmen, například *ce*, *ceci*, *cela* nebo *quoi*.¹⁹

Prvotně zpravidla dochází k dělení rodu na základě sémantického faktoru. Substantiva v tomto případě zrcadlí extralingvistickou realitu, zpravidla pohlaví referenta, a přijímají tak přirozený rod. Tato shoda jazykového i fyziologického rodu nastává nejčastěji u životných substantiv, tedy u jmen osob a zvířat.²⁰

Sekundárně se rod dělí dle fonologického hlediska. U jmen, která neodráží vnější realitu, se určuje na základě formy slova, zejména dle koncového fonému. Gramatický rod přijímají nejčastěji jména neživotná a jeho původ je arbitrární, obvykle přiřazen historicky.²¹

---

¹⁶ CORBETT, Greville G. *Gender*. S. 33.

¹⁷ ČERMÁK, František. *Jazyk a jazykověda*. S. 140.

¹⁸ CORBETT, Greville G. *Gender*. S. 7.

¹⁹ GREVISSE, Maurice; GOOSSE, André. *Le bon usage: grammaire française*. 14e éd. Bruxelles: De Boeck, 2008, 1600 s. ISBN 978-2-8011-1404-9. S. 585.

²⁰ KARLÍK, Petr, NEKULA, Marek, PLESKALOVÁ, Jana. *Nový encyklopedický slovník češtiny*. S. 377.

²¹ ČERMÁK, František. *Jazyk a jazykověda*. S. 132–133.

1.2.2. Systém přiřazování rodu

Informace o rodu se různými způsoby zrcadlí v lexémů samotném. Dle sémantického hlediska bývají ve francouzštině maskuliny často názvy jazyků, barev, stromů či kovů a chemických prvků. Ženský rod pak obvykle přijímají názvy květin, vědeckých a technických oborů, kontinentů a většiny zemí Evropy.²²

Z morfologického hlediska existuje mnoho sufixů příznačných pro maskulina i feminina. Suffixy pro mužský rod jsou například -age, -ail, -ard, -eau, -ier, -isme, -ment, -et, -a. Jména ženského rodu končí nejčastěji na -tion, -ade, -ine, -rie, -ette, -esse, -ée (z latinského -ata) a jiné.²³

1.2.3. Formace feminina u životných jmen

Vytvoření feminina z maskulinní formy substantiva pozorujeme zejména u životných podstatných jmen, která přirozeně vytváří rodové opozice. U neživotných jmen tato změna není možná, protože rodový protiklad nevytváří.²⁴ Příznaky feminina, které známe dnes, existovaly již ve staré francouzštině, jejich fonetická realizace se však lišila. Nejčastěji vzniká ženský rod ve francouzštině přijetím koncového -e (*ami, amie*), které může rozezvučit koncový konsonant (*étudiant, étudiante*) nebo zapříčinit jeho zdvojení v psaném podobě slova a ztrátu nazálnosti v podobě mluvené (*chien, chienne*).²⁵

Mnohdy dochází k celkové variaci sufixu mužského rodu. Koncovka -teur se mění na -teresse (*enchanteur, enchanteresse*) nebo -trice (*directeur, directrice*), -deur na -drice (*ambassadeur, ambassadrice*), -eur na -euse (*chanteur, chanteuse*), -eau na -elle (*chateau, chamelle*), -e na -esse (*âne, ânesse*). Případně nahrazujeme celý koncový konsonant (*veuf, veuve; turc, turque; époux, épouse*).²⁶

Přechod v rodu se projevuje i v lexikální opozici heteronomních dvojic (*cerf, biche*), případně přidáním lexikální specifikace *femme, femelle* aj. (*un écrivain femme*).²⁷

---

²² HENDRICH, Josef, TLÁSKAL, Jaromír a RADINA, Otomar. *Francouzská mluvnice*. 3., přepracované vydání, 1. vydání v nakladatelství Fraus. Plzeň: Fraus, 2001, 700s. ISBN 80-7238-064-8. S. 131.

²³ HENDRICH, Josef, TLÁSKAL, Jaromír a RADINA, Otomar. *Francouzská mluvnice*. S. 130–131.

²⁴ DAUZAT, Albert. *Grammaire raisonnée de la langue française*. Lyon: IAC, 1947, 465 s. S. 85–91.

²⁵ PICOCHÉ, Jacqueline; MARCHELLO-NIZIA, Christiane. *Histoire de la langue française*. Paris: Nathan, 1998, 396s. ISBN 2-09-190927-0. S. 220-221.

²⁶ GREVISSE, Maurice; GOOSSE, André. *Le bon usage: grammaire française*. S. 641–655.

²⁷ GREVISSE, Maurice; GOOSSE, André. *Le bon usage: grammaire française*. S. 657–658.

Hlavním ukazatelem rodu je determinant, který sám zná rodovou opozici; dále shoda s adjektivem nebo doplňkem. Determinant je hlavním nositelem rodového významu pro obourodá slova, tedy taková, která mají stejnou formu pro oba rody (*un élève, une élève*).²⁸

1.2.4. Systémové výjimky rodu u životných jmen

Životná substantiva nabízí pravidelné výjimky v rodě. Povaha přirozeného rodu mizí například u jmen existujících pouze v jednom rodě pro obě pohlaví (*un témoin, une victime*). Stejně jako v češtině (*oběť*) je skutečné pohlaví referenta následně nutno pochopit z kontextu. Jednorodé jsou také názvy zvířat, u kterých pohlaví nehraje roli (*un orvet, une baleine*).²⁹

Výjimkou jsou dále druhová maskulina; v takovém případě se mužský rod používá jako rod zástupný a označuje celý druh, skupinu či rasu bez ohledu na pohlaví: *Le chien est un animal fidèle, L'Homme est un être libre*.³⁰

Některá podstatná jména také označují majoritně jiné pohlaví, než jakého jsou rodu. Například feminina *sentinelle* či *estafette* jsou profese nejčastěji vykonávané muži. *Le mannequin* naopak obvykle bývá žena.³¹ S touto výjimkou souvisí i často zmiňovaný problém přechylování názvů profesí. Zaměstnání historicky vykonávaná muži jsou dnes obsazována i ženami, jejich název v ženském rodě ale není vždy možné vytvořit, případně je společností, a to často samotnými ženami, vnímán jako pejorativní. Proto často užíváme maskulinum pro označení žen vykonávajících danou profesi (*auteur, docteur*) a do feminina případně klademe doprovázející člen či adjektivum (*elle est une professeur agrégée*).³²

1.3. Jmenný rod neživotných jmen

V předchozí kapitole jsme ukázali, že jmenný rod často variuje u životných substantiv a to zejména v rámci opozice v přirozeném rodu referenta. U neživotných podstatných jmen k podobné systematické variaci nedochází, právě z důvodu absence rodové opozice. Dochází ale ke kolísání, které je často ovlivněné historickým vývojem.³³

---

²⁸ DAUZAT, Albert. *Grammaire raisonnée de la langue française*. S. 76, 80.

²⁹ GREVISSE, Maurice; GOOSSE, André. *Le bon usage: grammaire française*. S. 618, 626.

³⁰ GREVISSE, Maurice; GOOSSE, André. *Le bon usage: grammaire française*. S. 617, 627.

³¹ PICOCHÉ, Jacqueline; MARCHELLO-NIZIA, Christiane. *Histoire de la langue française*. S. 221.

³² GREVISSE, Maurice; GOOSSE, André. *Le bon usage: grammaire française*. S. 622-631.

³³ MARCHELLO-NIZIA, Christiane; COMBETTES, Bernard; PRÉVOST, Sophie; SCHEER, Tobias. *Grande grammaire historique du français*. Berlin: De Gruyter Mouton, 2020, 2 svazky. ISBN 978-3-11-034553-7. S. 623.

1.3.1. Historický vývoj francouzského rodu

Primární vliv na francouzský jmenný systém má latina, ze které pochází. Ze tří latinských rodů se do francouzštiny uchovaly dva. Latinská feminina přešla ve francouzštině paralelně do feminin, obdobně jako maskulina do maskulin. Ve vývoji ale došlo i ke změnám; názvy stromů jsou v latině standardně feminina, zatímco ve francouzštině zpravidla maskulina.³⁴

Substantiva latinského neutra jednotného čísla, končící na -um, přešla ve francouzštině mezi maskulina, zejména protože se podobala latinskému akuzativu maskulina jednotného čísla: *argentum* > (*le*) *argent*.³⁵ Neutra množného čísla, končící v latině na -a se ve francouzštině stala jmény ženského rodu jednotného čísla: *folia* > *la feuille*. A to opět především na základě psané formy slova, protože koncovka -a se podobala zakončení jmen ženského rodu.³⁶ Proto dnes některá dvě francouzská substantiva pocházející ze stejného latinského neutra mají dvě možné formy; v jednom případě přešla z neutra singuláru k maskulinu, v druhém z plurálu k femininu (*grain*, *graine*).³⁷

Ve starších podobách francouzštiny byly variace zapříčiněny několika faktory, zejména geografickou a sociální diverzifikací, také ale neustále se vyvíjejícím jazykem a absencí jeho standardizované formy.

Ke změnám ve francouzštině nedocházelo jen přirozeně v průběhu jejího vývoje. Zásahy do jejího systému prováděl člověk i záměrně. V průběhu dvanáctého a třináctého století docházelo ke komplexním přepisům textů staré francouzštiny, které byly často jiného stáří či dialektu. Kvůli nižší prestiži francouzštiny, ve srovnání s latinou, navíc písaři nebyli při přepisech důslední a často texty upravovali podle sebe nebo přání objednavatele. Ani editoři vždy nerespektovali rukopisy a do textů dále zasahovali. Neunifikované texty dále postrádaly grafickou normalizaci, a proto docházelo k matoucím variacím.³⁸

V období středověké francouzštiny se také rapidně vyvíjí statut členu a jeho užívání se generalizuje, následně se během renesance jeho užití stává téměř povinným. Francouzština se

---

³⁴ MARCHELLO-NIZIA, Christiane et al. *Grande grammaire historique du français*. S. 639.

³⁵ MARCHELLO-NIZIA, Christiane et al. *Grande grammaire historique du français*. S. 640.

³⁶ PICOCHÉ, Jacqueline; MARCHELLO-NIZIA, Christiane. *Histoire de la langue française*. S. 219.

³⁷ MARCHELLO-NIZIA, Christiane et al. *Grande grammaire historique du français*. S. 640.

³⁸ MARCHELLO-NIZIA, Christiane et al. *Grande grammaire historique du français*. S. 642-643.

postupem času stane konfiguračním jazykem a determinant v moderní francouzštině nese informaci o rodě a čísle jmenného syntagmatu.³⁹

V šestnáctém století je francouzština nejen pod silným vlivem italštiny, ale zejména autorů a gramatiků, kteří se snaží pozvednout její prestiž, a proto upravují její pravidla. Například François de Malherbe takto formuloval některá pravidla mluvnice.⁴⁰

Zásadní zlom přichází roku 1635 založením Francouzské akademie, která zintenzivní institucionální péči o jazyk, a proto dochází v normě k častým změnám. Jeden z jejích prvních členů, slavný Claude Favre de Vaugelas, ve svých *Remarques sur la langue française* vydává soubor doporučení o francouzském jazyce. Zde již přiznává existující variaci v rodě; v některých případech doporučuje preferenci určitého rodu, jindy ji nařizuje. Ve většině případů rozhoduje ve prospěch moderního úzu, který často přetrvává až dodnes.⁴¹

V osmnáctém století je úzus spíše konzervativní, časté jsou snahy standardizovat jazyk. Snaha nepodléhat změnám ale neodolá tlaku doby a dochází i k častým variacím v úzu i normě. Gramatické příručky určují nová pravidla a odmítnuté struktury řadí k zastaralému nebo diálnímu úzu.⁴²

1.3.2. Kolísání rodu

Kolísání rodu, často také hezitace v rodě, je komplexní lingvistický jev, zejména proto, že je ovlivňován mnoha různými faktory. Dále proto, že samotný jmenný rod je důležitou součástí věty ovlivňující její srozumitelnost.

Primárně při kolísání dochází k posunu významu substantiva a vznikají tak homonyma odlišená rodem slova, který se ujímá distinktivní role. Historicky se jméno často rozdvojilo v rodě, pokud femininum označovalo nějaký předmět či činnost. Jeho odvozená hodnota, maskulinum, byla následně užita pro pojmenování činitele děje: *une guide d'un cheval, un guide qui vous conduit*.⁴³ Ke stejnému jevu dochází u slov jiného původu a etymologického vývoje (*un page, une page*),

---

³⁹ MARCHELLO-NIZIA, Christiane et al. *Grande grammaire historique du français*. S. 656.

⁴⁰ MARCHELLO-NIZIA, Christiane et al. *Grande grammaire historique du français*. S. 653.

⁴¹ PICOCHÉ, Jacqueline; MARCHELLO-NIZIA, Christiane. *Histoire de la langue française*. S. 220.

⁴² MARCHELLO-NIZIA, Christiane et al. *Grande grammaire historique du français*. S. 656.

⁴³ DAUZAT, Albert. *Grammaire raisonnée de la langue française*. S. 80.

stejně jako u slov příbuzných (*un couple, une couple*). Podobně lze pozorovat kolísání rodu i u homofonů u kterých může dojít k nedorozumění v mluvené podobě jazyka (*le col, la colle*)⁴⁴

Jev kolísání rodu ale může nastat i u neživotného substantiva, aniž by se tím změnil jeho význam. Častým jevem je změna rodu při přechodu do plurálu stejného substantiva. Jména *amour* či *orgue* a *délice* jsou v jednotném čísle maskuliny, zatímco v množném čísle přijímají rod ženský.⁴⁵

Některá substantiva nicméně kolísají v rodě i pouze v jednotném čísle. Výběr ženského či mužského rodu v takovém případě nejčastěji závisí na mluvčím. Tento proces je o to pozoruhodnější, že substantiva gramatického rodu standardně nemohou náležet více než jednomu rodu; nadto rod není chápán jako jev záviselý na svobodné volbě mluvčího, nýbrž jako fixní kategorie. Tato abnormalita existuje v mnoha jazycích, například i v češtině: *ten esej, ta esej; ten kyčel, ta kyčel*, a je ovlivněna několika faktory.⁴⁶ Konkrétně ve francouzském jazyce může být příčinou historická zvyklost, původ či dialekt mluvčího. Důležitá je i forma slova a jeho etymologie.⁴⁷ Historicky například změnilo svůj rod mnoho substantiv, často původem z odborné latiny, jejichž koncovka byla do francouzštiny převedena na němé -e. Ve většině těchto případů si jméno zachovalo svůj původní latinský rod; u starších přejímek se ale někdy rod nezachoval a pod vlivem němé -e, které nenesou distinktivní rodovou funkci, došlo k hezitaci a nejistému úzu.⁴⁸

1.3.2.1. Slova přejímaná

Ke kolísání rodu dochází často u *prejímek*, jinak také *výpůjček*; tedy u slov, která jeden jazyk přijme z jazyka druhého a jejichž užívání je natolik frekventované, že se nastalo propíše do slovníku většinové společnosti. Pro běžného mluvčího se pak u starších přejímek vytrácí povědomí o cizím původu slova. Francouzština takto obohacovala své lexikum všemi jazyky, se kterými přišla do kontaktu. Kromě základní latiny přijímala mnoho italských slov, pod vlivem kulturního rozkvětu Itálie v době renesance. Dále se jedná o výpůjčky z řečtiny, španělštiny či arabštiny. Obohacovala se také o výrazy z nizozemštiny, zejména z prostředí námořnictví a potravinářství, neboť Francie obchodovala s ekonomicky bohatým Nizozemskem. Málo kdy přejímala francouzština slova ze slovanských jazyků, pokud ano, pocházela nejčastěji z ruštiny.

⁴⁴ GREVISSE, Maurice; GOOSSE, André. *Le bon usage: grammaire française*. S. 585–588.

⁴⁵ GREVISSE, Maurice; GOOSSE, André. *Le bon usage: grammaire française*. S. 593.

⁴⁶ Ešej; kyčel. *Internetová příručka pro jazyk český* [online]. [cit. 23. 06. 2022]. Dostupné z: <https://prirucka.ujc.cas.cz/?slovo=esej>

⁴⁷ CORBETT, Greville G. *Gender*. S. 67.

⁴⁸ DAUZAT, Albert. *Grammaire raisonnée de la langue française*. S. 80.

Od devatenáctého století je také pod silným vlivem angličtiny, což souvisí s globální prestiží a vlivem Anglie a Spojených států amerických.⁴⁹

Při integraci do nového jazyka si přejímané substantivum nejčastěji zachovává rod, který mělo v úzu výchozího jazyka. Pokud toto není možné, například pochází-li slovo z jazyka bezrodého, probíhá adaptace dle standardního systému rodového přiřazování cílového jazyka. V případě francouzštiny tak substantivu určíme rod dle sémantického nebo fonologického hlediska. Po integraci může u přejatých slov docházet v rámci úzu k dalšímu vývoji a změnám, jako je například právě kolísání rodu.⁵⁰

1.3.2.2. Přesah problematiky kolísání rodu

Problematika kolísání jmenného rodu má významný přesah do psycholingvistiky a také do sociolingvistiky, neboť se jedná o specifický případ zásahu mluvčího do jazyka. Jak již bylo zmíněno výše, jmenný rod není standardně považován za prvek, jehož užití závisí na volbě mluvčího. U substantiv s kolísavým rodem je tomu ale naopak; mluvčí a sociální faktory ovlivňují výběr rodu a následný vývoj úzu.⁵¹

K výběru rodu by navíc jinak přistupoval rodilý a nerodilý mluvčí. Podle některých gramatiků by výběr rodu u substantiv s kolísavým rodem mohl být dále ovlivněn pohlavím mluvčího; ženy by tedy preferovaly feminina a muži naopak maskulina.⁵² Tato teze je spíše domněnkou a není podložena hodnotnými studiemi, ačkoli ji zmiňuje již Vaugelas. Dle jeho tvrzení užívají ženy častěji u slova *ouvrage* ženský rod. „Il semble qu’il leur doit être permis de nommer comme elles veulent ce qui n’est que de leur usage; je ne crois pas pourtant, qu’il nous fut permis de l’écrire ainsi.“⁵³

1.3.2.3. Vliv úzu a normy na kolísání rodu

Kolísání rodu je jevem, který podléhá neustálému vývoji a změnám. Vaugelas ve svých *Remarques* například předložil několik slov, u nichž dnes již většinou kolísání nepozorujeme: *âge*,

⁴⁹ BONNARD, Henri. *Code du français courant*. Paris: Magnard, 1981, 336 s. ISBN 2-21044470-5. S. 244–251.

⁵⁰ MARCHELLO-NIZIA, Christiane et al. *Grande grammaire historique du français*. S. 1955.

⁵¹ CORBETT, Greville G. *Gender*. S. 77.

⁵² MARCHELLO-NIZIA, Christiane et al. *Grande grammaire historique du français*. S. 657.

⁵³ VAUGELAS, Claude Favre de. *Remarques sur la langue française: utiles à ceux qui veulent bien parler et bien écrire*. Paris: Vve J. Camusat et P. Le Petit, 1647. [online]. [cit. 15. 07. 2022] Dostupné z: <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k84316s/f57.double#>. S. 445

*affaire, comté, date, doute, épisode, exemple.*⁵⁴ Jiná substantiva, pod vlivem již zmíněných faktorů, naopak zaznamenávají kolísání rodu dodnes.

Samotný vývoj kolísání rodu je ve francouzštině zapříčiněn dvěma vlivy; územ a normou. Faktory zmíněné v kapitole 1.3.2. jsou faktory úzu, ve kterém kontinuálně dochází k přirozeným změnám a do kterého rovnoměrně přispívá každý mluvčí francouzského jazyka. Danou problematiku se ale normativními zásahy snaží ovlivnit i příslušné autority, zejména *Francouzská Akademie*. Tato renomovaná instituce předně vydává prohlášení v rámci svých internetových stránek, a to zejména v sekci *Dire, ne pas dire*, kde preskriptivní formou vysvětluje problematiku jazykové jevy. Normativní připomínky jsou dále obsahem i akademického slovníku. Například u slov *haltère* a *planisphère* konstatuje *Akademie* kolísání rodu a vysvětluje jeho pravděpodobnou příčinu (koncovka -ère), zároveň ho ale označuje za chybné a připomíná nutnost užívat rod správný, tedy mužský.⁵⁵

Historicky zasahoval do pravidel mimo jiné již zmiňovaný Vaugelas. Na jeho příkladu je možné vidět úzkou provázanost normy a úzu, neboť normu pro něj představovala francouzština užívaná u královského dvora, kterou viděl jako čistou a následováníhodnou. Například u slov *ébène* a *ivoire* doporučuje, ve shodě se dvorem, užívat ženský rod a opomíjí úzus nižší společnosti. „Toute la Cour parle ainsi. Ceux qui travaillent en ébène, font ce mot des deux genres, mais il s'en faut tenir à la Cour.“⁵⁶

1.4. Závěr teoretické části a stanovení hypotézy

Základ hypotézy, kterou stanovíme pro následující výzkum, tvoří právě popsany vztah normy a úzu. Tyto dvě síly ovlivňují vývoj jazyka a ne ve všech problematikách se shodují. Zdá se, že silnější vliv na kolísání rodu by mohly vyvíjet faktory úzu, protože každý mluvčí má právo užit formu, kterou považuje za správnou. Důležité jsou nicméně i normativní doporučení autorit, která v některých případech nabízí protipól vyvažující vývoj úzu.

V následující části bakalářské práce analyzujeme faktory ovlivňující kolísání rodu a porovnáme míru jejich vlivu u vybraných substantiv. Pro výzkum předpokládáme faktory, které zaznamenává odborná literatura a které jsme zmiňovali již v kapitole 1.3.2. Konkrétněji faktor

---

⁵⁴ PICOCHÉ, Jacqueline; MARCHELLO-NIZIA, Christiane. *Histoire de la langue française*. S. 220.

⁵⁵ *Haltère, planisphère. Académie française: Dire, ne pas dire* [online]. 2020 [cit. 15. 07. 2022]. Dostupné z: <https://www.academie-francaise.fr/haltere-planisphere>

⁵⁶ VAUGELAS, Claude Favre de. *Remarques sur la langue française: utiles à ceux qui veulent bien parler et bien écrire*. S. 373.

původu slova, faktor jeho následného vývoje, tedy přirozené změny úzu a případné zásahy autorit (jazyková politika), a dále možný vliv formy slova. Dále předpokládáme také vliv faktoru frekvence slova, tedy zda se jedná o často užívané substantivum. Hlavní analýza nebude vedena skrze hledisko diastratické ani diatopické.

2. Praktická část

Praktická část bakalářské práce se pokusí ověřit poznatky získané v části teoretické a stanovenou hypotézu. V první kapitole (2.1.) uvedeme zdroje výzkumu a způsob jejich užití. V hlavní části práce (2.2.), dělené na dvě kapitoly, představíme vzorek devadesáti devíti studovaných substantiv⁵⁷ a popíšeme postup výběru deseti reprezentativních slov analyzovaných v třetí kapitole (2.3.). Čtvrtá část (2.4.) se věnuje výzkumu kolísání rodu u neologismu *covid*.

2.1. Zdroje výzkumu a metodologie práce na nich

Empirie této bakalářské práce se opírá o tři základní typy zdrojů: gramatické knihy a příručky, slovníky a zejména o jazykové korpusy. První dva zmíněné považujeme pro analýzu za referenční normativní zdroje a informace z nich získané budeme porovnávat s korpusovými daty, které zastupují zdroj úzu.

2.1.1. Gramatické knihy a příručky

O otázce kolísání rodu pojednává mnoho gramatik, byť často jen jako o doplňkovém jevu. Nejčastěji nabízejí stručný náhled do problematiky a krátký seznam substantiv, u kterých v úzu zaznamenávají hezitaci. Tu často označují za chybnou a uvádí ji na pravou míru upřesněním správného rodu slova. V některých případech konstatují silné kolísání a pouze doporučují preferenci některého z rodů.⁵⁸

Pro naši potřebu jsme excerpovali jedenáct gramatických publikací. Konkrétně referenční francouzské gramatiky: *Grammaire critique du Français* (WILMET, M.), *Le Bon Usage: Grevisse langue française* (GREVISSE, M. a GOOSSE, A.), *Grammaire du français: classique et moderne* (WAGNER, R. L. a PINCHON, J.) a *Grammaire méthodique du français* (RIEGEL, M., PELLAT, J-Ch. a RIOUL, R.). Dále české referenční gramatiky: *Vědecká mluvnice francouzštiny* (ŠABRŠULA, J.) a *Francouzská mluvnice* (HENDRICH, J., TLÁSKAL, J. a RADINA, O.). A nakonec praktické příručky a učebnice: *Bescherelle: L'Orthographe pour tous* (KANNAS, C.), *La*

---

⁵⁷ Viz příloha bakalářské práce.

⁵⁸ Často například u slova *après-midi* či *perce-neige*.

Nouvelle Grammaire du Français (DUBOIS, J. a LAGANE, R.), *Grammaire pratique du français d'aujourd'hui: langue parlée, langue écrite* (MAUGER, G.), *La Grammaire d'aujourd'hui: guide alphabétique de linguistique française* (ARRIVÉ, M., GADET, F. a GALMICHE, M.) a *Code du français courant: Grammaire seconde, première, terminale* (BONNARD, H.).⁵⁹

2.1.2. Slovníky

Ačkoli jsou slovníky normativním zdrojem stejně jako gramatiky, liší se od nich svou aktuálností. Konkrétně internetové slovníky jsou ve své podobě schopny reflektovat rychle se vyvíjející úzus. Díky tomu se nám podařilo obsáhnout diachronní náhled od středověku až po dnešní dny, dohromady jsme využili osmnáct slovníků.⁶⁰

Klasické slovníky zpravidla neoznačují substantiva s kolísavým rodem speciální značkou. U takových slov uvádí dominantní rod a případnou hezitaci pouze zmiňují v poznámce. Substantiva s výraznou fluktuací označují za obourodá, s dalším doplněním v poznámce.

Ze standardních slovníků jsme použili: *DMF - Dictionnaire de Moyen Français* (1330-1500) [online], *Dictionnaire universel* (1690) (FURETIÈRE, A.) [online], *Dictionnaire de l'Académie française: 1ère-9e édition* (1694-1935⁶¹) [online], *Trésor de la langue française* [online], *Le Robert dictionnaire en ligne* (1997) [online], *Larousse, dictionnaire en ligne* [online]. Dále jsme konzultovali slovníky zaměřující se na problémové jevy jazyka: *Grand dictionnaire des difficultés et pièges du français: 15.000 difficultés et pièges, 150 règles d'usage* (LAMBRECHTS, Ch.), *Nouveau dictionnaire des difficultés du français moderne* (HANSE, J.), *Dictionnaire d'orthographe et des difficultés du français* (DOURNON, J-Y.). Nakonec také etymologické slovníky: *Dictionnaire étymologique du français* (PICOCHÉ, J.) a etymologické poznámky již zmíněných slovníků *Larousse en ligne* a *Le Robert en ligne*.⁶²

2.1.3. Jazykové korpusy

Posledním nástrojem užitým k analýze jsou jazykové korpusy reflektující texty úzu. Každý korpus poskytuje nástroje k ověření různých faktorů dle naší hypotézy.

---

⁵⁹ Dále jen, v pořadí: *Wilmet, Grevisse, Wagner-Pinchon, Riegel et al., Šabršula, Hendrich et al., Kannas, Dubois-Lagane, Mauger, Arrivé et al., Bonnard*

⁶⁰ Při odděleném započítání každé edice slovníku *Francoúzké akademie*.

⁶¹ Konzultovali jsme i nedokončené deváté vydání slovníku *Francoúzké akademie*.

⁶² Dále jen, v pořadí: *DMF, Furetière, Akademie, TLF, Le Robert, Larousse, Lambrechts, Hanse, Dournon, Picoche*

2.1.3.1. FRANTEXT

*FRANTEXT*⁶³ je referenční francouzský korpus velkého rozsahu. Obsahuje 5571 textů, tedy přes 265 milionů tokenů, od 12. století do 21. století a nadále je pravidelně obohacován redigovanými texty. Největší část korpusu tvoří texty 20. a také 19. století. Obsahuje 10 % vědeckých prací a 90 % textů literárních (román, paměti, autobiografie aj.). Svým rozsahem reprezentuje široké spektrum psané francouzštiny.

K naší analýze byla využita plná verze *FRANTEXTU*, bez další limitace. Hledání bylo omezeno na přesnou podobu slova („sensible aux diacritiques“). Korpus nabízí mnoho nástrojů pro detailní vyhledávání. My jsme filtrovali výsledky dle extralingvistických faktorů, zejména datace textu a následně dle žánru textu. Dále jsme výsledky frekvenčně zarovnávali dle levého i pravého kontextu a pozorovali syntaktické i sémantické okolí hledaného substantiva. Soustředili jsme se přitom na způsob vyjádření rodu a potenciální převahu jednoho druhu rodu. Konečné výsledky bylo nutné projít ručně, abychom zabránili duplikaci některých výskytů.

2.1.3.2. Araneum Francogallicum Maius

Jako další zdroj byl použit cizojazyčný synchronní korpus *Araneum Francogallicum Maius*⁶⁴. Ten patří mezi webové korpusy *Aranea* čítající každý přes miliardu tokenů a pokrývající 14 jazyků. *Araneum Francogallicum* obsahuje texty internetového úzu do roku 2015.

Pro naše účely jsme korpus dále omezili vyhledáváním pouze domény .fr a získali jsme tak vzorek francouzské mluvy užívané v internetovém prostředí. Substantiva byla vyhledávána pod přesnou podobou slova, výchozí atribut byl tedy *word*. Příklad takového dotazu vypadá následovně: `word, [word="(?)alvéole"] within <doc (tld="fr") />`. Výsledky jsme posuzovali jako u výše zmíněného *FRANTEXTU*, tedy po zarovnání do levého a následně pravého kontextu jsme sledovali způsob vyjádření rodu a poměr ženského a mužského rodu. Soustředili jsme se také na typ internetové stránky a její případné tematické zaměření ve vztahu k užitému rodu hledaného slova.

2.1.3.3. L'Est Républicain

Třetím zdrojem je cizojazyčný korpus stejnojmenného francouzského deníku *L'Est Républicain*⁶⁵. Korpus obsahuje tři ročníky tohoto periodika, konkrétně roky 1999, 2002,

---

⁶³ *Base textuelle FRANTEXT*. [online]. [cit. 18. 11. 2021]. Dostupné z : <http://www.frantext.fr/>

⁶⁴ Benko, V.: *Araneum Francogallicum Maius, verze 15.03*. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha 2015. Dostupné z: <http://www.korpus.cz>

⁶⁵ Gaiffe, B. – Nehbi, K.: *L'Est Républicain, verze 2 z 11. 4. 2016*. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha 2016. Dostupné z: <http://www.korpus.cz>

2003. Pro naši analýzu tedy figuruje jako zdroj úzu publicistických textů. Korpus existuje ve dvou verzích, pro naše potřeby byla využita verze druhá z roku 2016.

Korpus jsme nijak dále nelimitovali a stejně jako u předešlého *Aranea* jsme vyhledávali přesnou podobu slova pomocí atributu *word*. Obdobným způsobem jako u předešlých korpusů jsme vyhledávali způsob vyjádření rodu substantiva a celkové kolísání maskulina a feminina. Jiným způsobem jsme získané výsledky neklasifikovali.

2.1.3.4. Scientext – Écrits scientifiques en français

Nakonec byl užit korpus *Scientext*⁶⁶, konkrétněji jeho subkorpus *Écrits scientifiques en français*. Jedná se o databázi odborných vědeckých textů a to zejména na poli experimentálních věd (biologie, medicína), inženýrství (mechanika a elektronika) a humanitních věd (lingvistika, psychologie, vzdělávání a TAL – *Traitement automatique du Langage*). Korpus obsahuje odborné články, disertační práce, psanou korespondenci odborníků a habilitační práce, všechny pocházející převážně z 21. století. Veřejně přístupná verze, kterou jsme užívali k výzkumu, obsahuje 219 textů a přes 4 miliony tokenů.

Pro naše účely *Scientext* reprezentuje referenční zdroj odborných textů. Opět jako v předešlých korpusech jsme vyhledávali přesnou formu slova a posuzovali syntaktický a sémantický kontext výskytů. Výsledky jsme vztahovali i k typu zaměření textu. Pro svou specializaci korpus neobsahoval všechna námi studovaná substantiva; výskyty prokazyval pro slova odborného vědeckého rázu.

V následující tabulce shrneme velikost námi užívaných korpusů :

Název korpusu – subkorpusu	Velikost korpusu
FRANTEXT	265 245 379
Araneum Francogallicum Maius – limitace na doménu .fr	374 120 616
L'Est Républicain	87 984 773
Scientext – Écrits scientifiques en français	4 800 000

Tabulka 1: Přehled velikosti korpusů

⁶⁶ *Scientext* [online]. [cit. 15. 07. 2022]. Dostupné z: <https://corpora.aiakide.net/scientext20/?do=SQ.setView&view=corpora>

2.1.3.5. Vyhledávač Google

V poslední řadě jsme konzultovali také obecný vyhledávač *Google*⁶⁷. Protože se nejedná o korpus a neznáme jeho přesnou velikost, není možné vypočítat IPM ani filtrovat výsledky a informace z něj tak nejsou kompletní. Předpokládáme ale značný rozsah tohoto vyhledávače, a proto tento nástroj užíváme jako obecný zdroj nabízející hrubý náhled do internetového úzu. Pro hlavní analýzu jsme substantiva vyhledávali za pomoci rozšířeného vyhledávače. Kritériem byl francouzský jazyk, doména .fr a dále Francie jako místo vydání textu. Z časového hlediska jsme výsledky limitovali od 1. 1. 2015 do 1. 1. 2022, čímž byly doplněny výsledky internetové mluvy již zmíněného korpusu *Araneum Francogalicum Maius*. Vyhledávali jsme přesný výraz ve formě „člen+substantivum“, konkrétněji s členem neurčitým a pro substantiva začínající na souhlásku i s členem určitým.

2.2. Postup výběru analyzovaných slov

V této části práce si klademe za cíl vysvětlit postup výběru deseti substantiv, na kterých bude provedena analýza ve třetí kapitole. Jak již bylo zmíněno v úvodu praktické části, tento výběr vycházel z původního vzorku, který obsahoval devadesát devět slov, a který v rámci této kapitoly také představíme.⁶⁸

2.2.1. Sestavení vzorku

Výchozí seznam slov pro analýzu byl sestaven na základě několika atributů. Primárním východiskem bylo posuzovat jména neživotná, tedy s gramatickým rodem. Následujícím kritériem bylo nalezení substantiv, u kterých dochází ke kolísání rodu v jednotném čísle, a která zároveň s tímto jevem nemění svůj význam. Nejdelší seznam takto definovaných substantiv nabízí *Grevisse*⁶⁹, proto byl užit pro naši analýzu jako výchozí referenční zdroj. Tento soupis obsahoval majoritně lexémy končící na -e, dále pak na -que (například *astérisque, équivoque, sandaraque*) a výjimečně s jiným zakončením (například *salamalec, box, acabit, sépia*).

Pro náš další výzkum jsme ze seznamu vybrali pouze substantiva končící na -e, a to právě pro jejich kvantitativní převahu. Lexémy získané z *Grevisse* jsme dále filtrovali při konzultaci výše představených gramatických příruček, neboť jsme hledali taková slova, která jsou zmíněná ve více zdrojích. Případně jsme seznam doplnili o substantiva, která, ačkoli chyběla v *Grevissovi*, byla

---

⁶⁷ *Google* [online]. [cit. 27. 06. 2022]. Dostupné z: <https://www.google.com/>

⁶⁸ Plný přehled viz příloha bakalářské práce.

⁶⁹ GREVISSE, Maurice; GOOSSE, André. *Le bon usage: grammaire française*. S. 609–611.

často zmiňovaná jinými gramatikami a splňovala stanovená kritéria. Výsledkem jsme získali vzorek devadesáti devíti substantiv.

Konečný vzorek jsme dále vyhledávali v již zmíněných slovnících pokrývajících svým rozsahem období od středověku po dnešní dny. Pozorovali jsme, jaký rod slovníky přisuzují daným substantivům a zda u nich reflektují tendenci k hezitaci v rodě.

Vzorek lexémů jsme následně podrobili výzkumu na výše představených korpusech. U jednotlivých slov jsme sledovali jejich celkové výskyty v korpusech a vizuální inspekci jsme hodnotili, zda dochází k jevu kolísání rodu. Z této části výzkumu vyplynulo několik důležitých aspektů, které ovlivnily výběr koncových deseti slov k analýze. Tyto aspekty nyní představíme.

2.2.2. Eliminace substantiv dle frekvenčního hlediska

Primárně byla vyřazena slova, která prokazovala příliš málo výskytů v korpusech a neposkytovala tak dostatek dat pro výzkum: *anicroche, antipode, aromate, azalée, campanule, câpre d'artre, escarre, haltère, hypallage, lignite, sépale, stalactite, stalagmite, tentacule*. Na základě naší stanovené hypotézy, která předjímá faktor frekvence slova jako možný vliv na kolísání rodu by bylo možné vyjádřit domněnku, že případnou hezitaci rodu u těchto jmen zapříčiňuje právě jejich omezený úzus. Tedy že slova užíváme příliš málo, a proto si nejsme jisti jejich rodem. Tuto teorii jsme však dále netestovali a pro naše potřeby byla slova vyřazena z hlavní analýzy.

2.2.3. Eliminace substantiv dle sémantického hlediska

Nejprve zmíníme, že získaný seznam prokazoval až překvapivě častou sémantickou blízkost substantiv. Zpravidla se jednalo o výrazy z lékařského prostředí (*dartre, escarre, encéphale, épiderme, hémisphère, omoplate, viscère, acné, antidote*), z geologie (*ambre, améthyste, argile, jade, lignite, topaze, stalactite, stalagmite, planisphère*), z biologie (*alvéole, enzyme, globule, glucose*) či botaniky (*absinthe, agave, azalée, campanule, câpre, coriandre, girofle, chrysanthème, narcisse, orge, pamplemousse, perce-neige, pétale, sépale*). Dále pak pojmy literární (*épilogue, entête, épigramme, épitaphe, hémistiche, hypallage*), lingvistické (*épithète, anagramme, apostrophe*), muzikologické (*octave, intervalle*) a dále některé materiály (*ivoire, ébène, nacre*).

Právě například toto hledisko ovlivnilo výběr slov pro další rozbor. Nejprve jsme vyřadili názvy květin, neboť se v korpusech často objevovaly jako vlastní jméno a znatelně snižovaly počet výskytů slova s rodem; ze stejného důvodu jsme vyloučili i substantiva *ambre* a *octave*. Dále jsme ze vzorku vyřadili názvy barev a *ovale*, které byly v mnoha případech užívány jako adjektivum.

Následně byla vyloučena substantiva, která při bližším prozkoumání prokázala na první pohled skrytou pravidelnost. Například slovo *orge* je většinou pravidelné femininum a mění svůj rod na maskulinum pouze v případě ustálených slovních spojení *orge mondé*, *orge perlé* a *orge carré*. Substantivum *ouvrage* přijímá ženský rod pro výraz *de la belle ouvrage*.

- (1) *L'orge perlé est l'équivalent du riz blanc.* (Araneum Francogallicum Maius)
- (2) *Voici des exemples de menus, pour tous végétariens : semoule d'orge grillée au beurre clarifié...* (Araneum Francogallicum Maius)
- (3) *Avec des outils rudimentaires ils ont réussi à faire de la belle ouvrage, qui a même fait l'admiration d'anciens de passage.* (L'Est Républicain)

Stejně tak se ukázalo, že některá jména ze vzorku při změně rodu pravidelně mění i svůj význam, a to pouze ve specifickém jazykovém registru. Tímto slova nevyhovovala kritériím, která jsme stanovili v úvodu této kapitoly, a proto byla ze vzorku vyřazena. Například substantivum *ordonnance* (nařízení) je standardně femininum a maskulinem se stává pouze v armádním úzu pro označení vojáka, který toto nařízení zvěstuje. Dále historicky přejímalo mužský rod ve slovním spojení *les ordonnances royaux*.

- (4) *Sous-officier supérieur, adjutant-chef, son père avait à sa disposition un ordonnance pour son service personnel. Au fil des ans, des liens étroits se sont noués entre l'épouse de ce militaire serviteur et Bernadette.* (L'Est Républicain)

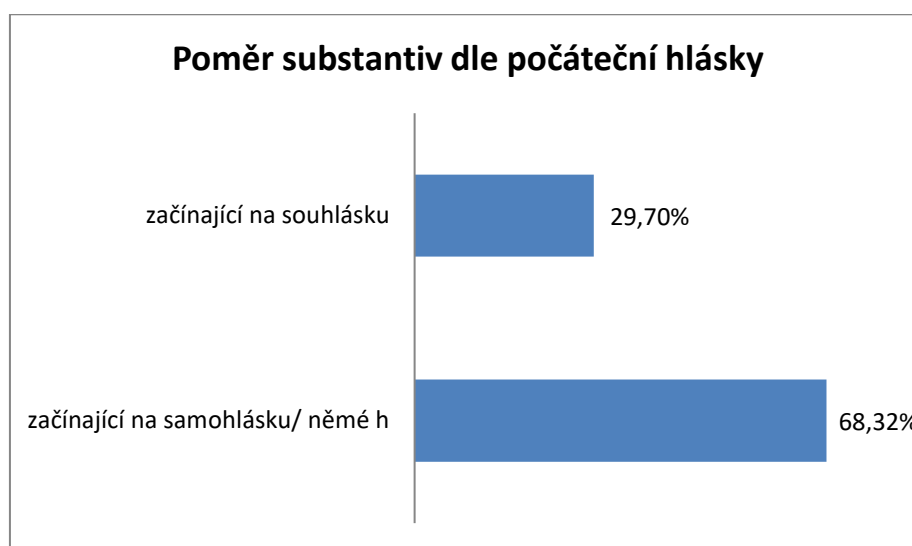
I u jiných slov se ukázalo, že s rozdílným rodem dochází ke specializaci jejich významu. Například u slova *réglisse* je ženský rod užíván v botanickém označení pro celou rostlinu, mužský rod jméno přebírá na poli farmakologie a označuje kořen rostliny využívaný pro léčebné účely. Dále *topaze* jako maskulinum používají ornitologové, zatímco femininem zůstává v mineralogii. Nakonec *interligne* jako femininum označuje mezeru ve filmu, zatímco mužský rod se užívá v tiskařském průmyslu. Uvedená jména (od *orge* po *interligne*) vyřazujeme ze závěrečného vzorku právě pro zmíněné specifické variace, ačkoli jsme zaznamenali další výjimky z těchto pravidel a hezitaci v rodě i v rámci stejného významu substantiva.

- (5) *Le texte sera obligatoirement dactylographié avec une interligne de 1,5 (soit 1500 caractères environ à la page, espaces non comprises), police Times Roman, taille 12 et texte justifié.* (Araneum Francogallicum Maius)

(6) *Je tourne un peu. Aujourd'hui j'arrête de boire. J'arrête de boire du sirop au réglisse, c'est vraiment trop dégueulasse.* (Araneum Francogallicum Maius)

2.2.4. Eliminace substantiv dle formálního hlediska

Již při prvním náhledu na vybraný seznam substantiv je patrné, že mnoho z nich začíná na samohlásku. Při konkrétním číselném vyjádření zjistíme, že 69 substantiv z daného seznamu 99 substantiv začíná na samohlásku či němé h- a 30 slov, tedy pouhá třetina, na souhlásku. Lze předpokládat, že tento fakt bude mít vliv na studovanou problematiku.

Graf 1: Poměr substantiv v celkovém vzorku 99 substantiv dle počáteční hlásky

Při bližším rozboru výsledků ze všech korpusů se pak ukázalo, že forma slova bude pravděpodobně důležitým faktorem kolísání jmenného rodu. A to zejména proto, že slovům začínajícím na samohlásku či němé h- předchází zpravidla určitý člen v elidované formě či jiný determinant neutralizované formy (přivlastňovací *son, mon*, ukazovací *ce*, atd.), čímž dochází ke ztrátě rozeznatelnosti rodu. Pokud substantivum dále nepřijímá adjektivum, či přijímá adjektivum rodově neutrální, a pokud není ve větě konstrukci rod substantiva jinak vyjádřen (například shoda v pasivní formě věty), rod slova zůstává nevyjádřen a povědomí o něm se vytrácí. Tento jev je umocněn samotnou formou slova, neboť se často jedná o taková jména, která nejsou zakončena na jednu z rodově příznačných koncovek představených v teoretické části této práce. Naopak, zakončení na tiché a morfologicky neutrální -e přispívá k nízké rozeznatelnosti rodu slova. Z tohoto důvodu jsme museli vyřadit některá substantiva ze vzorku, neboť vykazovala málo výskytů se znatelným rodem: *apogée, antre, aparté, anathème, emblème, encéphale, epiderme, épilogue, épisode* a jiné.

Dalším jevem, který silně ovlivnil výběr závěrečných slov k analýze a který souvisí s uvedenou problematikou, jsou případy, kdy je substantivum majoritně užíváno v ustálených slovních spojeních či předložkových frázích, kde je rod elidovaný nebo plně absentuje. Tato forma se ukázala být častou u mnoha sledovaných jmen:

- *apogée (à son apogée, à leur apogée, atteindre l'apogée, dans l'apogée, marquer l'apogée, vers l'apogée, dans son apogée, vers son apogée)*
- *aparté (dire en aparté, dans l'aparté, son aparté)*
- *après-midi (l'autre après-midi, chaque après-midi, début/fin d'après-midi)*, zde je navíc substantivum často užívané bez členu jako časový údaj (*dimanche après-midi, hier après-midi*)
- *argile (en argile, dans l'argile, avec de l'argile, sur l'argile)*
- *armistice (être à l'armistice, après l'armistice, conditions de l'armistice, demander l'armistice, depuis l'armistice)*
- *échappatoire (sans échappatoire), en-tête (à en-tête, à l'en-tête, sans en-tête)*
- *orbite (en orbite)*
- *hémisphère (dans l'hémisphère)*

Substantiva se dále často užívala ve funkci přívlastku neshodného, tedy opět bez vyjádření rodu: *argile (sabled'argile)*, *absinthe (une livre d'absinthe)*, *armistice (accord d'armistice, commission d'armistice)*, *atmosphère (changement d'atmosphère, dans l'atmosphère)*.

Tento posledně jmenovaný jev lze ale pozorovat i u slov začínajících na souhlásku, u kterých bychom jinak neočekávali překážku v rozeznatelnosti rodu. Téměř výlučně v předložkových frázích se objevovalo například *mousseline (en mousseline)* či *coriandre (odeur de coriandre)*.

Většinu takových slov jsme vyřadili z hlavní analýzy pro převahu výskytů s nerozeznatelným rodem. Z tohoto přehledu také plyne poznatek o možném faktoru kolísání, který nebyl dopředu pozorován v literatuře, byť se zdá být významným, a tím je faktor distribuce slova. V následující analýze deseti substantiv tento faktor zohledníme

Závěrem této kapitoly shrneme poznatky získané provedením hrubé analýzy celkového vzorku substantiv. Pozorovali jsme, že substantiva s kolísajícím rodem často patří do podobných sémantických skupin a někdy je kolísání rodu spojeno se specializací významu. Významným faktorem podporujícím kolísání rodu je patrně zejména forma substantiva, kvůli které slovo

nevyjadřuje rod, neboť dochází k elizi členu určitého nebo přijetí neutrálního determinantu. Konkrétněji pak s formou slova úzce souvisí i faktor distribuce slova, který rovněž může přispívat k hezitaci v rodě.

2.3. Kvalitativní analýza

Na následujících stránkách přistoupíme k samotné analýze deseti vybraných substantiv. Metodologie výzkumu byla popsána v první a druhé kapitole praktické části, nyní již představíme konkrétní výsledky a pokusíme se odpovědět na stanovenou hypotézu.

V návaznosti na minulou kapitolu je nejdříve nutné znovu shrnout faktory, které očekáváme jako možné vlivy na jev kolísání rodu u substantiv. Prvotně je to faktor původu slova, tedy zda se jedná o slovo přejaté a z jakého jazyka, následuje faktor historického vývoje, který posuzuje změny slova v úzu a případné zásahy autorit a také faktor formy substantiva. Dále předpokládáme faktor frekvence slova a to v propojení s faktorem sémantického pole, neboť z předešlé kapitoly vyplynula jistá sémantická příbuznost většiny sledovaných substantiv a také jejich častý odborný charakter. Nakonec, díky předešlé analýze, přidáváme ke zkoumání i faktor distribuce slova.

Hlavní analýza bakalářské práce se soustředí na deset substantiv vybraných na základě primárního výzkumu popsaného v kapitole 2.2. Jako lexika příhodná k analýze jsme vybrali: *alvéole, glucose, enzyme, interface, pamplemousse, steppe, anagramme, patère, automne, effluve*. Vybraná jména dále dělíme do kapitol dle sdíleného znaku; zaprvé odborného významu slova a zadruhé cizího původu slova.

V následujících podkapitolách vždy nejprve představíme podstatné jméno skrze optiku normy, tedy gramatických knih a slovníků a následně získané informace porovnáme s daty z korpusu, která představují tendenci úzu.⁷⁰ Dále srovnáme výsledky navzájem si blízkých slov a zhodnotíme vliv faktorů kolísání rodu, kterým slova podléhala.

2.3.1. Kolísání rodu odborných termínů

Jako první porovnáme tři sémanticky příbuzná substantiva. Jedná se o biologické termíny *alvéole, enzyme* a *glucose*. Ačkoli se jedná o přejímky, stejně u zbytku analyzovaných slov, vyčleňujeme je do samostatné podkapitoly kvůli jejich odbornému charakteru. Z hlediska cizího původu budou substantiva zmíněna i v následujících podkapitolách 2.3.2.1. a 2.3.2.3.

---

⁷⁰ Přehled získaných výsledků nabízí také příloha práce.

Substantivum *alvéole*, přejaté v šestnáctém století z latinského *alveolus*, je z hlediska gramatik často kolísavé. *Grevisse* zmiňuje tendenci užívat oba rody a nevyjadřuje se k preferenci jednoho rodu. *Arrivé et al.* doporučuje užívat slovo jako maskulinum. Z hlediska slovníků je kolísání ještě více výrazné. I když pro *Akademii* je slovo dlouhodobě stabilním maskulinem, jiné slovníky sledují jeho tendenci přechodu ve femininum (*Lambrechts, Hanse*). Internetové slovníky *Larousse* a *Le Robert* označují maskulinum za zastaralé a preferují femininum.

Enzyme je *Grevissem* označeno za kolísavé slovo s tendencí k preferenci ženského rodu. *Bonnard&Magnard* slovo označují za femininum. Do francouzštiny bylo přejato až v devatenáctém století a od počátku je užíváno zejména chemiky a biology. Francouzská akademie věd slovu přiřadila ženský rod, ale roku 1970 se objevilo v reklamě na detergent jako maskulinum s přívlastkem *glouton* a tím se ve společnosti zpopularizovalo jako substantivum mužského rodu.⁷¹ Vulgární úzus pak slovu zvýšil kolísavost rodu. K lexému se vyjadřují až novější slovníky a nejčastěji ho označují za variabilní s preferencí feminina. Výjimku tvoří *Petit Robert* a *Lambrechts*, kteří preferenci maskulina vysvětlují jeho rozšířením ve společnosti.

Glucose je pro *Grevisse* mužského rodu, *Wilmet* mu ale, s odkazem na *Akademii* přisuzuje rod ženský. Ta lexém dříve opravdu považovala za femininum, v nejnovější deváté edici svého slovníku ale mění rod slova na maskulinum a sjednocuje se tak s ostatními slovníky v našem výzkumu. Jedná se o slovo přejaté až v devatenáctém století, stejně jako *enzyme*.

Z uvedeného je patrné, že normativní zdroje zaznamenává slova jako kolísavá a ve většině případů se názorově rozcházejí. My se nyní pokusíme ověřit realitu úzu, konkrétněji pak teorii, zda hezitaci u daných substantiv ovlivňuje jejich odborný význam.

Z hlediska frekvence se výskyty slova liší v jednotlivých korpusech, obecně lze ale u jména *alvéole* konstatovat nízkou frekvenci⁷². Substantivum *glucose* je pak frekventovanější než *enzyme*, vyjma korpusu *Scientext*. Z celkového hlediska nemají uvedená slova mnoho výskytů, absolutní frekvence v žádném korpusu nepřevyšuje hodnotu tisíc.

---

⁷¹ BONNARD, Henri. *Code du français courant*. Paris: Magnard, 1981, 336 s. ISBN 2-21044470-5. S. 100.

⁷² Například oproti slovu *automne* ze seznamu.

Slovo	Korpus	Absolutní frekvence	IPM
alvéole	FRANTEXT	170	0,64
	Araneum Francogallicum	103	0,28
	L'Est Républicain	37	0,42
	Scientext	0	0
enzyme	FRANTEXT	37	0,14
	Araneum Francogallicum	578	1,54
	L'Est Républicain	16	0,17
	Scientext	132	27,5
glucose	FRANTEXT	158	0,60
	Araneum Francogallicum	827	2,21
	L'Est Républicain	30	0,34
	Scientext	18	3,75

Tabulka 2: Frekvence slov *alvéole*, *enzyme*, *glucose* v korpusech

Důležitým faktem zůstává, že nedbaje velikosti korpusu a počtu výskytů, slova varíují v téměř všech užitých zdrojích. Prvotní obecný náhled na problematiku nabízí vyhledávač *Google*.

Slovo	Rod	Přibližná absolutní hodnota	%
alvéole	FEMININUM - UNE	14900	76,14 %
	MASKULINUM - UN	4670	23,86 %
	celkem výskytů	19 570	100,00 %
enzyme	FEMININUM - UNE	191000	85,13 %
	MASKULINUM - UN	9130	4,07 %
	celkem výskytů	224 370	100,00 %
glucose	FEMININUM - LA	19 600	18,36 %
	FEMININUM - UNE	871	0,82 %
	MASKULINUM - LE	83 900	78,57 %
	MASKULINUM - UN	2410	2,26 %
	celkem výskytů	106 781	100,00 %

Tabulka 3: Frekvence slov *alvéole*, *enzyme*, *glucose* v platformě *Google*

Výrazné kolísání zaznamenáváme v korpusu *FRANTEXT*, tedy především v redigovaných textech beletrie.⁷³

Slovo	Rod	Počet výskytů	% z absolutní frekvence
alvéole (170)	MAKULINUM	32	18,82 %
	FEMININUM	18	10,59 %
	N/A	120	70,59 %
enzyme (37)	MAKULINUM	20	54,05 %
	FEMININUM	1	2,70 %
	N/A	16	43,24 %
glucose (158)	MAKULINUM	63	39,87 %
	FEMININUM	3	1,90 %
	N/A	92	58,23 %

Tabulka 4: Počet výskytů slov *alvéole*, *enzyme*, *glucose* dle rodu v korpusu *Frantext*

Menší kolísání pak zaznamenáváme v publicistickém úzu, což je způsobené celkově nižším počtem výskytů slov v korpusu.

Slovo	Rod	Počet výskytů	% z absolutní frekvence
alvéole (37)	MAKULINUM	17	45,95 %
	FEMININUM	0	0,00 %
	N/A	20	54,25 %
enzyme (16)	MAKULINUM	11	68,75 %
	FEMININUM	1	6,25 %
	N/A	4	25,00 %
glucose (30)	MAKULINUM	0	0,00 %
	FEMININUM	6	20,00 %
	N/A	24	80,00 %

Tabulka 5: Počet výskytů slov *alvéole*, *enzyme*, *glucose* dle korpusu *L'Est Républicain*

Nízkou variací lze nalézt i v *Araneu*, což může být lehce překvapivé, předpokládáme-li, že zastupuje úzus internetové mluvy, která není kodifikovaná.

⁷³ Vyhledávání nebylo časově omezeno a jedná se o celkové výsledky ze všech let.

Slovo	Rod	Počet výskytů	% z absolutní frekvence
alvéole (103)	MAKULINUM	5	4,85 %
	FEMININUM	29	28,16 %
	N/A	69	66,99 %
enzyme (578)	MAKULINUM	29	5,02 %
	FEMININUM	272	47,06 %
	N/A	277	47,92 %
glucose (827)	MAKULINUM	318	38,45 %
	FEMININUM	5	0,60 %
	N/A	504	60,94 %

Tabulka 6: Počet výskytů slov *alvéole*, *enzyme*, *glucose* dle korpusu *Araneum Francogallicum*

Zajímavý výsledek nabízí korpus odborných vědeckých publikací *Scientext*, avšak pouze pro slova *enzyme* a *glucose*; jméno *alvéole* poskytuje pouze tři výskyty a u žádného není rod poznatelný. Pro zbylá slova korpus nezaznamenává žádnou hezitaci; všechny výskyty pocházejí z textů s medicínským a biologickým zaměřením.

Slovo	Rod	Počet výskytů	% z absolutní frekvence
enzyme (132)	MAKULINUM	49	37,12 %
	FEMININUM	0	0,00 %
	N/A	83	62,88 %
glucose (18)	MAKULINUM	0	0,00 %
	FEMININUM	8	44,44 %
	N/A	10	55,56 %

Tabulka 7: Počet výskytů slov *alvéole*, *enzyme*, *glucose* dle korpusu *Scientext*

Z uvedených dat je patrné, že u analyzovaných slov v mnoha případech v úzu není patrný jejich rod. Dle formy slov *alvéole* a *enzyme* bychom tento fakt připisovali počáteční samohlásce slova a časté elizi s určitým členem. Ke stejnému jevu ale dochází i u jména *glucose*, začínajícího na konsonant. Příčinu je tedy nutné hledat i ve způsobu distribuce slova. Při bližší konzultaci korpusů se ukazuje, že *glucose* je často užíváno jako slovo bez členu v prostém výčtu nebo ve funkci přívlastku neshodného; dále pak figuruje v předložkové vazbě *en glucose*.

(7) *Les 32 levures, placées dans huit conditions différentes suivant les sources de carbone (glucose, fructose, sucrose, maltose, raffinose, galactose...)* (Araneum Francogallicum Maius)

- (8) *D'autre part, grâce à la méthode de Sokoloff récemment appliquée chez l'homme, qui autorise la visualisation et la quantification de la consommation de glucose, simultanément dans diverses structures cérébrales.* (Araneum Francogallicum Maius)
- (9) *Au contraire, plus l'index glycémique est bas, plus la disponibilité en glucose est prolongée dans le temps.* (Araneum Francogallicum Maius)

Pravidelnou distribuci bez vyjádřeného rodu lze najít i u slov *alvéole* a *enzyme*. Často jsou užívána ve funkci přívlastku neshodného nebo přístavku; v drtivé většině pak jako podmět s elidovaným určitým členem.

- (10) *La Bromélaïne, enzyme, extrakte de la tige d'ananas, est un sujet d'étude et d'étonnement pour les chercheurs du monde entier.* (Araneum Francogallicum Maius)

Distribuci slov lze tedy považovat za silný faktor kolísání rodu uvedených substantiv, neboť způsobuje, že již tak málo frekventovaná slova jsou ve většině případů použita bez vyjádřeného rodu. Všechna tři jména navíc majoritně vyjadřují rod determinantem a adjektivum přijímají pouze vzácně.⁷⁴ U slova *glucose* nebylo vyjádření rodu shodou s adjektivem zaznamenáno ani jednou v žádném z užitých korpusů.

Závěrem lze potvrdit, že studované výrazy podléhaly menšímu kolísání rodu v rámci odborných vědeckých textů, tedy že v rámci uzavřené vědecké společnosti, pro niž se jedná o zažitý a frekventovaný lexém, byl úzus více jednotný. Tento fakt samotný ale nevysvětluje kolísavý úzus většinové společnosti. Jeho faktory musí být zapříčiněny jinak. I přes nízkou frekvenci studovaných výrazů mimo vědeckou společnost nelze generalizovat, že právě ta je důvodem kolísání, neboť jak uvidíme v dalším výzkumu, jiné lexémy v našem vzorku vykazovaly ještě nižší výskyty. Pravděpodobněji silnějším vlivem se tak jeví samotná forma lexémů a dále jejich distribuce.

2.3.2. Kolísání rodu přejatých slov

V následujících podkapitolách se zaměříme na lexémy z pohledu jejich historického původu s rozdělením přejímek na latinismy (*patère, automne, effluve* a doplňkově *alvéole*) a dále na starší a novější výpůjčky z jiných cizích jazyků. Konkrétněji mezi starší řadíme *pamplemousse, anagramme* a *steppe*, mezi novější *interface* s doplněním o *enzyme* a *glucose*.

⁷⁴ Ve všech korpusech se jedná o nižší jednotky případů a to shodně pro maskulinní i femininní výskyty slov.

U přejímek může být rod slova ovlivněn jazykem, ze kterého pochází a také stářím výpůjčky, neboť v moderních dobách dochází častěji k zásahu autoritou do lexému.⁷⁵ Tyto dvě hypotézy budou hlavním předmětem našeho výzkumu. Jako v předešlé kapitole vždy nejprve uvedeme substantiva skrze optiku normy a následně je zhodnotíme dle jednotlivých faktorů.

2.3.2.1. Latinismy

Latinské přejímky tvoří základ francouzského lexika. Řadíme mezi ně mimo jiné slova, která byla převzata z latiny, pak se z úzu vytratila a následně zase navrátila v různých podobách. Latinismy se nejčastěji formálně podobají svému etymonu.⁷⁶

Slovo *patère*, přejato v šestnáctém století z latinského *patera*, je *Grevissem* označováno za femininum, *Arrivé et al.* femininum pouze doporučuje. Úzus slova je vzácný do osmnáctého století, od tohoto období se pak všechny námi konzultované slovníky shodují na užití feminina. I přes poměrně jednotný přístup normy u tohoto lexému zaznamenáváme kolísání, a to zejména v dřívějších dobách.⁷⁷

Effluve, přijaté z latinského *effluvium* v osmnáctém století, je mezi gramatikami často zmiňované jako jméno s kolísavým rodem, ale jejich přístupy se liší. *Grevisse* doporučuje maskulinum, ale připouští častý mužský rod. Preferenci maskulina vyjadřují i *Bonnard-Magnard* a *Arrivé et al.* Užití feminina naopak radí *Wagner-Pinchon* a *Mauger*. Slovníky se, na rozdíl od gramatik, shodnou na užívání mužského rodu, reflektují ale tendenci v úzu měnit slovo na femininum.

Automne je jedním z nejčastěji citovaných slov s kolísavým rodem a to zejména pro svoji vysokou frekvenci. Z latinského *autumnus* bylo převzato již ve třináctém století. *Dictionnaire du moyen français* kolísání ještě nezaznamenává a slovo označuje za maskulinum, již první edice slovníku *Akademie* ale reflektuje variaci s femininem. Od druhé poloviny osmnáctého století pak slovo považuje za obourodé, ale v osmé edici odmítá ženský rod slova. Další příručky až do dnešních dní konstatují kolísání s preferencí maskulina (*Grevisse*, *Bonnard-Magnard*, *Arrivé et al.*). Pro *Maugera* se jedná o lexém jednoznačně mužského rodu, naopak *Wagner-Pinchon* upřednostňují rod ženský. Jiné slovníky, zejména ty dnešní, označují slovo za maskulinum. *Le Robert* dále považuje femininum za knižní variantu.

---

⁷⁵ BONNARD, Henri. *Code du français courant*. Paris: Magnard, 1981, 336 s. ISBN 2-21044470-5. S. 250–251.

⁷⁶ ARRIVÉ, Michel; GADET, Françoise; GALMICHE, Michel. *La Grammaire d'aujourd'hui: guide alphabétique de linguistique française*. Paris: Librairie Flammarion, 1986, 719 s. ISBN 2-08-112003-8. S. 247.

⁷⁷ Viz tabulka 10.

Jako v případě předešlé kapitoly, se u těchto lexémů normativní příručky neshodnou na jednoznačném přístupu. U všech těchto knižních latinismů jsme ale shodně zaznamenali, že původně byly do francouzštiny převzaty se svým etymologickým rodem⁷⁸; v úzu ale došlo k následné variaci.

Prvotní obecný náhled na problematiku nabízí vyhledávač *Google*, ve kterém je zajímavé si povšimnout, že u *effluve* dochází k téměř vyrovnané variaci feminina a maskulina.

Slovo	Rod	Přibližná absolutní hodnota	%
automne	FEMININUM - UNE	23700	9,53 %
	MASKULINUM - UN	225000	90,47 %
	celkem výskytů	248 700	100,00 %
effluve	FEMININUM - UNE	3470	47,80 %
	MASKULINUM - UN	3790	52,20 %
	celkem výskytů	7 260	100,00 %
patère	FEMININUM - LA	14 800	37,32 %
	FEMININUM - UNE	23 000	58,00 %
	MASKULINUM - LE	827	2,09 %
	MASKULINUM - UN	1030	2,60 %
	celkem výskytů	39 657	100,00 %

Tabulka 8: Frekvence slov *patère*, *effluve*, *automne* v platformě *Google*

Prvotním sledovaným hlediskem je frekvence slova, která se ukázala být velice nízkou pro slova *patère* a *effluve*. Jedná se o specifická, málo užívaná substantiva. Naopak *automne* je v naší analýze slovem zastupujícím rozšířený běžný úzus. Následující tabulka nabízí srovnání frekvence slov v korpusech.

⁷⁸ *effluve* maskulinum, *patère* femininum, *automne* maskulinum.

Slovo	Korpus	Absolutní frekvence	IPM
patère	FRANTEXT	197	0,74
	Araneum Francogallicum	42	0,11
	L'Est Républicain	0	0
	Scientext	0	0
effluve	FRANTEXT	134	0,51
	Araneum Francogallicum	63	0,17
	L'Est Républicain	8	0,09
	Scientext	0	0
automne	FRANTEXT	8193	30,89
	Araneum Francogallicum	11 015	29,44
	L'Est Républicain	4993	56,78
	Scientext	12	2,5

Tabulka 9: Frekvence slov *patère*, *effluve*, *automne* v korpusech

Z hlediska faktoru frekvence proto porovnáme zejména *effluve* a *patère* a výsledek následně srovnáme s *automne*. První dvě uvedená slova vykazují dle *FRANTEXTU* malý úzus ve dvacátém prvním století a tedy především historickou hezitací. Dnes se úzus zdá být vyrovnaný.

Patère (197)	1800-1899			1900-1999			2000-2099		
	počet výskytů	%	% z absolutní frekvence	počet výskytů	%	% z absolutní frekvence	počet výskytů	%	% z absolutní frekvence
MASKULINUM	0	0 %	0 %	35	28 %	18 %	0	0 %	0 %
FEMININUM	45	100 %	23 %	76	62 %	39 %	29	100 %	15 %
N/A	0	0 %	0 %	12	10 %	6 %	0	0 %	0 %
celkem	45	100 %	23 %	123	100 %	62 %	29	100 %	15 %

Tabulka 10: Historická frekvence slova *patère* ve *FRANTEXTU*

Effluve (134)	1800-1899			1900-1999			2000-2099		
	počet výskytů	%	% z absolutní frekvence	počet výskytů	%	% z absolutní frekvence	počet výskytů	%	% z absolutní frekvence
MASKULINUM	18	31 %	13,43 %	26	39 %	19,40 %	9	100 %	6,72 %
FEMININUM	6	10 %	4,48 %	2	3 %	1,49 %	0	0 %	0,00 %
N/A	34	59 %	25,37 %	39	58 %	29,10 %	0	0 %	0,00 %
celkem	58	100 %	43,28 %	67	100 %	49,99 %	9	100 %	6,72 %

Tabulka 11: Historická frekvence slova *effluve* ve *FRANTEXTU*

Nižší frekvenci slov potvrzuje i korpus *Araneum*. Z celkových výsledků se pak potvrzuje, že pro slovo *patère* je dnes kolísání téměř vymizelé, zatímco pro lexém *effluve* spíše přetrvává a vykazuje až pozoruhodně podobné hodnoty výskytů pro oba rody.

Slovo	Rod	Přibližná absolutní hodnota	% z absolutní frekvence
patère (42)	MASKULINUM	1	2,38 %
	FEMININUM	26	61,90 %
	N/A	15	35,71 %
effluve (63)	MASKULINUM	15	23,81 %
	FEMININUM	21	33,33 %
	N/A	27	42,86 %

Tabulka 12: Frekvence slov *patère* a *effluve* dle rodu v korpusu *Araneum*

Faktor frekvence užití těchto substantiv je nyní nutné spojit s faktorem jejich formy. V tomto ohledu podléhá slovo *effluve* podobným vlivům jako předešlé lexémy a kvůli své počáteční samohlásce eliduje člen určitý. To je nejčastější příčina, proč u tohoto slova nelze rozeznat rod; dále pak ztrácí rod ve funkci přístavku. *Effluve* ale nevytváří předložkové fráze či ustálená slovní spojení, jako je tomu u jiných slov naší analýzy.

- (11) (...) *il est préférable de sentir l'odeur de l'oeuf pourri car plus l'effluve est forte moins le danger des gaz est grand.* (L'Est Républicain)
- (12) *Présent à cette douleur: l'alcool de ka rue, effluve de ce qui rend plus saoul encore d'être : j'ai marché si vite, si longtemps, et si loin que c'est la ville même que j'ai perdue.* (Araneum Francogallicum Maius)

Dále, historicky samotná forma slova *effluve* pravděpodobně zapříčinila počátek kolísání jeho rodu. Dle *Akademie* je většina francouzských slov zakončených na -uve femininního rodu a tento fakt ovlivňuje úzus slova *effluve*; tím se z atypického maskulina pod tlakem všeobecného úzu stává femininum, a to zejména v devatenáctém století.

Pro substantivum *patère* nelze vysvětlovat kolísání jeho formou, neboť zakončení -ère indikuje nejčastěji právě femininum, kterým slovo je. Dále lexém začíná na konsonant, vykazuje tedy málo případů, kdy rod slova není poznat. V závěru tedy hezitace slova tedy musí být ovlivněna zejména jiným faktorem, dle výše popsaného předpokládáme, že je tím jeho nízká frekvence užití.

Toto zjištění je zajímavé porovnat se substantivem *automne*, které je nejfrekventovanějším slovem naší analýzy. Faktor frekvence je totiž možné chápat způsobem, který jsme aplikovali doposud; tedy, že malý úzus lexému zapříčiňuje neznalost jeho rodu ve společnosti. Stejně tak ale vysoká frekvence slova může způsobit, že rod je často užíván v obou variantách a uživatelé jazyka si nejsou jistí, která varianta je správná.

Korpus	Absolutní frekvence	IPM	Rod	Počet výskytů	% z absolutní frekvence
FRANTEXT	8193	30,89	MASKULINUM	735	8,97 %
			FEMININUM	25	0,31 %
			N/A	7433	90,72 %
L'Est Républicain	4993	56,78	MASKULINUM	923	18,49 %
			FEMININUM	9	0,18 %
			N/A	4061	81,33 %
Araneum	11015	29,44	MASKULINUM	1408	12,78 %
			FEMININUM	19	0,17 %
			N/A	9588	87,04 %
Scientext	12	2,5	MASKULINUM	1	8,33 %
			FEMININUM	0	0,00 %
			N/A	11	91,67 %

Tabulka 13: Frekvence slova *automne* v korpusech dle rodu

U substantiva *automne* ale není možné stanovit hypotézu o kolísání rodu pouze na základě faktoru frekvence. Dalším pozorovaným jevem tedy byla forma slova. Mimo elidovaný člen určitý, který tento lexém přijímá kvůli počáteční samohlásce, jsme v korpusech zaznamenali často se opakující předložkové fráze či jiná ustálená slovní spojení, ve kterých se toto substantivum zpravidla vyskytuje: *en automne*, *pendant l'automne*, *c'est l'automne*, *dès l'automne*, *à l'automne*, *pour l'automne* a jiné. Dále pak často přejímá funkci přívlastku neshodného: *vacances d'automne*, *concert d'automne*, *la braderie d'automne*. Důležitým faktorem je tedy distribuce slova.

Automne, na rozdíl od dříve uvedených substantiv, často vyjadřuje svůj rod pouze shodou s adjektivem, a obchází tím problémem elidovaného členu. V mnoha případech se jedná téměř o ustálená slovní spojení: *l'automne dernier*, *l'automne prochain*, *l'automne précédent*.

- (13) (...) *à l'automne prochain*, elle représentera les Vosges à l'élection de miss Lorrain. (L'Est Républicain)

- (14) *Le cercle cartophile du Pays de Montbéliard s'est lancé depuis l'automne dernier dans une récolte quasi-exhaustive de toutes les cartes postales ayant été éditées sur Audincourt.* (L'Est Républicain)

K tomuto dochází majoritně v maskulinní formě slova, čímž pravděpodobně dochází k usměrňování kolísání substantiva. Také to může být jedním z důvodů, že ačkoli je *automne* často zmiňované gramatikami jako příkladové slovo s kolísavým rodem a ačkoli se jedná o slovo vysoce frekventované, v závěru v úzu nedochází k výraznému kolísání. Nejčastěji tedy lexém zůstává maskulinem a užití feminina je okrajovým jevem.

Závěrem shrneme, že zaznamenané latinismy převzaly svůj etymologický rod, v úzu ale došlo k variaci jejich rodu pro různé faktory. U slova *patère* je na vině pravděpodobně nízký úzus slova, *effluve* a *automne* jsou více ovlivněna svou formou a distribucí. Stejně tendence zaznamenáváme u výše zmíněného substantiva *alvéole*, které si při přechodu do francouzštiny také nechalo původní latinský rod, pod vlivem faktorů sepsaných v podkapitole 2.3.1. ale zaznamenává variaci svého rodu.

2.3.2.2. Starší přejímky z dalších cizích jazyků

V této části práce bude pojednáno o substantivech *pamplemousse*, *anagramme* a *steppe* a hlavní zaměření bude vedeno na jejich vypůjčení z cizího jazyka a následný vývoj ve francouzštině.

Pamplemousse je substantivem s výraznou hezitací, nad kterou se gramatiky neshodují. *Grevisse* preferuje femininum, ale připouští i možný mužský rod. *Arrivé et al.* naopak preferují maskulinum s připuštěním možného feminina. Lexém je přejímkou z nizozemštiny ze sedmnáctého století, *Akademií* je ale reflektováno až na počátku devatenáctého století a je považováno za femininum. Dnes *Akademie* sjednocuje vyjádření s dalšími slovníky, považuje tedy lexém za maskulinum a ženský rod označuje za zastaralý.

Substantivum *anagramme* je přejímkou z řečtiny ze šestnáctého století, ke které se vyjadřoval již *Vaugelas* a upozorňoval na její ženský rod. I pro ostatní gramatiky je slovo primárně femininem (*Riegel et al.*, *Bescherelle*, *Arrivé et al.*). Sjednocený názor vyjadřují i slovníky.

Třetí vypůjčkou je původně ruský lexém *steppe*, přejatý v sedmnáctém století. *Grevissem* je zaznamenán jako variabilní, ale doporučuje užití feminina. Pro *Maugera* a *Wagner-Pinchona* se jedná taktéž o femininum. Slovníkem *Akademie* je slovo registrováno až na začátku devatenáctého

století a je považováno za maskulinum. V osmé edici je ale substantivum označeno za femininum a názor *Akademie* se tak sjednocuje s názory dalších slovníků, které označují maskulinum za zastaralé.

Uvedené lexémy taktéž zaznamenávají hesitaci v korpusech, obecný náhled na problematiku nabízí vyhledávač *Google*.

Slovo	Rod	Přibližná absolutní hodnota	%
anagramme	FEMININUM - UNE	82100	86,42 %
	MASKULINUM - UN	12900	13,58 %
	celkem výskytů	95 000	100,00 %
steppe	FEMININUM - LA	72 500	88,29 %
	FEMININUM - UNE	6960	8,48 %
	MASKULINUM - LE	1 760	2,14 %
	MASKULINUM - UN	893	1,09 %
	celkem výskytů	82 113	100,00 %
pamplemousse	FEMININUM - LA	1 200	1,95 %
	FEMININUM - UNE	5110	8,31 %
	MASKULINUM - LE	41 500	67,47 %
	MASKULINUM - UN	13700	22,27 %
	celkem výskytů	61 510	100,00 %

Tabulka 14: Frekvence slov *anagramme*, *steppe*, *pamplemousse* v platformě *Google*

Všechna zmíněná substantiva byla do francouzštiny přejata s jiným rodem, než který indikoval jejich původní jazyk. Nizozemské *pompelmoes*, složené z *pompel* (velký) a *limoes* (limetka, citron) se stalo femininem, ačkoli v nizozemštině je základ tohoto slova, *limoen*, dodnes maskulinem. Je možné, že tak *Akademie* postupovala pod vlivem francouzského *lime*, které je ženského rodu.

Korpus	Absolutní frekvence	IPM	Rod	Počet výskytů	% z absolutní frekvence
FRANTEXT	72	0,27	MASKULINUM	29	10,28 %
			FEMININUM	2	2,78 %
			N/A	41	56,94 %
L'Est Républicain	61	0,69	MASKULINUM	12	19,67 %
			FEMININUM	0	0,00 %
			N/A	49	80,33 %
Araneum Francogallicum	879	2,35	MASKULINUM	314	3572,00 %
			FEMININUM	0	0,00 %
			N/A	562	63,94 %

Tabulka 15: Frekvence slova *pampleousse* v korpusech dle rodu

Jak ale vidíme na výstupech korpusové analýzy, úzus převážil původní normativní rozhodnutí a lexém se stal rozšířeným maskulinem a to již historicky v devatenáctém století. *Akademie*, jak již bylo zmíněno, na tomto základě změnila v deváté edici slovníku rod slova na maskulinum.

Pampleousse (72)	1800-1899			1900-1999			2000-2099		
	počet výskytů	%	% z absolutní frekvence	počet výskytů	%	% z absolutní frekvence	počet výskytů	%	% z absolutní frekvence
MASKULINUM	0	0 %	0,00 %	23	42 %	31,94 %	6	43 %	8,33 %
FEMININUM	0	0 %	0,00 %	1	2 %	1,39 %	1	7 %	1,39 %
N/A	3	100 %	4,17 %	31	56 %	43,05 %	7	50 %	9,72 %
celkem	3	100 %	4,17 %	55	100 %	76,38 %	14	100 %	19,44 %

Tabulka 16: Historická frekvence slova *pampleousse* ve *FRANTEXTU*

Stejně tak substantivu *steppe* byl při přijetí do francouzštiny přiřazen jiný člen, než měl v původním jazyce, ruštině. Z původního feminina tedy vzniklo pod vlivem normativních zásahů maskulinum. Jako u předešlého slova ale úzus již od počátku nenásledoval toto pravidlo a často užíval rod ženský. *Akademie* tuto tendenci reflektovala, feminine ale uznala jako správný rod až v osmé edici svého slovníku.

Steppe (529)	1800-1899			1900-1999			2000-2099		
	počet výskytů	%	% z absolutní frekvence	počet výskytů	%	% z absolutní frekvence	počet výskytů	%	% z absolutní frekvence
MASKULINUM	16	39 %	3,02 %	9	2 %	1,70 %	0	0 %	0,00 %
FEMININUM	24	59 %	4,54 %	377	88 %	71,27 %	55	95 %	10,40 %
N/A	1	2 %	0,19 %	44	10 %	8,32 %	3	5 %	0,57 %
celkem	41	100 %	7,75 %	430	100 %	81,29 %	58	100 %	10,69 %

Tabulka 17: Historická frekvence slova *steppe* ve *FRANTEXTU*

Korpus	Absolutní frekvence	IPM	Rod	Počet výskytů	% z absolutní frekvence
FRANTEXT	529	1,99	MASKULINUM	23	4,35 %
			FEMININUM	453	85,63 %
			N/A	53	10,02 %
L'Est Républicain	29	0,33	MASKULINUM	0	0,00 %
			FEMININUM	23	79,31 %
			N/A	6	20,69 %
Araneum	168	0,44	MASKULINUM	1	0,60 %
			FEMININUM	129	76,79 %
			N/A	38	22,62 %

Tabulka 18: Frekvence slova *steppe* v korpusech dle rodu

Je obtížné určit důvod přechodu obou slov k opačnému rodu, než který stanovila norma. Nelze předpokládat, že příčinou byly rody slov v původních jazycích, neboť mezi Francouzi pro tento jev nepředpokládáme dostatečně širokou znalost nizozemštiny ani ruštiny. Tuto otázku tedy ponecháváme otevřenou a předpokládáme, že v obou případech došlo k samovolnému vývoji úzu.

Obě slova vykazují tendenci kolísání k rodu, který jim byl určen normou, ale velice jemně a spíše v předchozích stoletích. Kromě vysvětlení, že se mluvčí vědomě snaží užít původně stanovený rod, jsou na vině pravděpodobně faktory formy a frekvence slova.

Z hlediska formy začínají obě jména na konsonant, i přesto zaznamenávají poměrně často nevyjádření svého rodu, i když u slova *pamplemousse* je tento jev výraznější.⁷⁹ Toto je zapříčiněné

⁷⁹ Viz tabulka 13 a 16.

větnými konstrukcemi, ve kterých často figurují. Jako předešlá analyzovaná slova najdeme *pamplemousse* i *steppe* často ve funkci přívlastku neshodného či dále v prostých výčtech.

- (15) *Les bois, ruisseaux, **steppe** et arbres drapeaux rythmeront le parcours qui vous mènera à une expérience inoubliable.* (L'Est Républicain)
- (16) *Disposer en dôme la salade mesclun assaisonnée sur quatre assiettes, puis les saint-jacques légèrement assaisonnées en rosace, et enfin les quartiers d'orange et **de pamplemousse**.* (Araneum Francogallicum Maius)

Dle faktoru frekvence se jedná o jména málo užívaná a poměrně specifická.

Tendence ke kolísání není u obou substantiv tolik výrazná, ačkoli jsou literaturou často zmiňována jako příklad kolísavého rodu. Pokud už k hezitaci dochází, je pravděpodobně způsobena distribucí slova, případně jeho nízkou frekvencí.

Slovo	Korpus	Absolutní frekvence	IPM
steppe	FRANTEXT	529	1,99
	Araneum Francogallicum	168	0,44
	L'Est Républicain	29	0,33
	Scientext	0	0
pamplemousse	FRANTEXT	72	0,27
	Araneum Francogallicum	879	2,35
	L'Est Républicain	61	0,69
	Scientext	0	0
anagramme	FRANTEXT	110	0,41
	Araneum Francogallicum	148	0,40
	L'Est Républicain	15	0,17
	Scientext	7	1,45

Tabulka 19: Frekvence slov *anagramme*, *steppe*, *pamplemousse* v korpusech

Oproti zmíněným substantivům prokazuje lexém *anagramme* větší kolísavost, byť se historicky vyvíjel podobně jako předchozí slova. Z řeckého *anagramma* se do francouzštiny neuchoval mužský rod, slovu byl přiřazen rod ženský.

Jedním z důvodů by mohla být menší frekvence, než jakou vykazují předešlá substantiva, rozdíl ale není tak výrazný. Dalším faktorem je forma slova, neboť *anagramme* jako jediné začíná na samohlásku, procento výskytů s nevyjádřeným rodem je tedy vyšší.

Korpus	Absolutní frekvence	IPM	Rod	Počet výskytů	% z absolutní frekvence
FRANTEXT	110	0,41	MASKULINUM	14	12,73 %
			FEMININUM	8	7,27 %
			N/A	91	82,73 %
L'Est Républicain	15	0,17	MASKULINUM	1	6,67 %
			FEMININUM	0	0,00 %
			N/A	14	93,33 %
Araneum	148	0,40	MASKULINUM	18	12,16 %
			FEMININUM	10	6,76 %
			N/A	120	81,08 %
Scientext	7	1,45	MASKULINUM	0	0,00 %
			FEMININUM	1	14,29 %
			N/A	6	85,71 %

Tabulka 20: Frekvence slova *anagramme* v korpusech dle rodu

Anagramme je dále užíváno ve funkci přístavku, kdy nevyjadřuje svůj člen. Vliv by také mohlo mít zakončení lexému -mme, které připomíná slova ženského rodu.

(17) *Le vélo, **anagramme** de love, pourra alors devenir un sport « hétéroïque » au plein sens du terme, qui fasse vibrer et rêver.* (Araneum Francogallicum Maius)

U substantiva *anagramme* dále stojí za povšimnutí, že ačkoli mělo stejný vývoj jako *pamplemousse* a *steppe*, kolísání je nevyrovnané a často se užívají obě varianty rodu. U předešlých substantiv docházelo vždy k preferenci jednoho rodu, a to stejného jako slovo užívalo ve svém výchozím jazyce.

Závěrem shrneme, že všechna tři uvedená slova jsou přejímkami a jako taková byla ovlivněna svými výchozími jazyky. Během procesu vypůjčení do francouzštiny převzaly lexémy jiný rod; *steppe* a *pamplemousse* dále zaznamenávají dominantní úzus svého původního rodu, u lexému *anagramme* přetrvává úzus obou rodů. Na příkladu této podkapitoly je zřetelné, že normativní doporučení nezaznamenává takový dosah vlivu jako úzus a naopak mu musí v některých případech ustoupit; pro slova *steppe* a *pamplemousse* přijala *Akademie* v posledních letech jiný rod právě na základě tendence úzu. Pro substantivum *anagramme* pak zaznamenáváme kolísání rodu v úzu, ačkoli se normativní zdroje jednotně shodují na dominantním femininu.

2.3.2.3. Novější přejímky z dalších cizích jazyků

Jako poslední představíme substantivum *interface* s doplněním o slova *glucose* a *enzyme*.

Všechna tři substantiva jsou novějšími výpůjčkami. *Glucose* a *enzyme* byla převzata do francouzštiny v devatenáctém století. *Interface* je přejímkou z angličtiny z konce dvacátého století. Protože se jedná o výpůjčku z bezrodého jazyka, musel jí rod být ve francouzštině přiřazen autoritami. I přesto, že není pod vlivem svého výchozího jazyka, jako předešlé výpůjčky, dochází u tohoto lexému ke kolísání v rodě. *Grevisse* a *Arrivé et al.* se shodují na mužském rodě slova. *Bescherelle* ale doporučuje femininum. Slovníky většinou preferují femininum kromě *Le Robert*.

Hezitace v úzu samotném není příliš výrazná. Předpokládáme, že rod složeniny je pozitivně ovlivněn obsahem slova *face*, které je ve francouzštině ženského rodu, a proto i celý lexém je v úzu častěji považován za femininum. Prvotní náhled na problematiku nabízí vyhledávač *Google*.

Slovo	Rod	Přibližná absolutní hodnota	%
interface	FEMININUM - UNE	2090000	99,37%
	MASKULINUM - UN	13300	0,63%
	celkem výskytů	2 103 300	100,00%

Tabulka 21: Frekvence slova *interface* v platformě *Google*

Výsledky platformy *Google* se potvrzují výzkumem i v dalších korpusech, majoritně je užíváno femininum.

Korpus	Absolutní frekvence	IPM	Rod	Počet výskytů	% z absolutní frekvence
FRANTEXT	17	0,06	MASKULINUM	0	0,00%
			FEMININUM	5	29,41%
			N/A	13	76,47%
L'Est Républicain	118	1,34	MASKULINUM	0	0,00%
			FEMININUM	11	9,32%
			N/A	107	90,68%
Araneum	11009	29,43	MASKULINUM	70	0,64%
			FEMININUM	3403	30,91%
			N/A	3473	31,55%
Scientext	502	104,58	MASKULINUM	0	0,00%
			FEMININUM	99	19,72%
			N/A	403	80,28%

Tabulka 22: Frekvence slova *interface* v korpusech

Pokud ke kolísání dochází, je příčinou nejspíše forma a distribuce slova. Kromě časté elize s určitým rodem se slovo ze své podstaty užívá v předložkových frázích až ustálených spojeních: *être l'interface entre, jouer un rôle d'interface entre, servir d'interface entre, en interface, à l'interface*. Dále je často užito v prostém výčtu či ve funkci přívlastku neshodného.

- (18) *Elle se trouve donc en interface entre la recherche agronomique et les utilisateurs.* (Araneum Francogallicum Maius)
- (19) *Le présent site est une création ex nihilo pour la totalité de ses éléments (logique, architecture, interface de navigation, création graphique etc.)* (L'Est Républicain)
- (20) *De ce fait, elles ont toujours été un lieu de carrefour et d'interface, aux marges de l'Égypte et aux portes de l'Afrique.* (L'Est Républicain)

Lexém také zpravidla nepřijímá adjektivum, se kterým by se shodovalo. Nejčastěji užíváme ve spojitosti s tímto slovem neutrální adjektiva *numérique* či *graphique*.

Pokud dochází ke kolísání, je tomu zejména v internetové mluvě korpusu *Araneum*. Redigované texty FRANTEXTU ani publicistický L'Est Républicain kolísání nezaznamenávají. Stejně tak v odborných textech Scientextu je užito pouze femininum a to jednotně pro texty všeho zaměření.

Novější řecké výpůjčky *enzyme* (z předpony *en-* a kořene *zumê*) a *glucose* (z *glukus*) prokázali již v úvodu našeho výzkumu své kolísání, a to pravděpodobně pod vlivem své formy, distribuce a také relativně nízké frekvence. Rod slova *enzyme* byl dále ovlivněn popularizací výrazu v úzu užitím slova v reklamě. Žádné ze tří slov ale nevykazuje kolísání zapříčiněné jeho původním jazykem. Jak bylo řečeno, *interface* pochází z bezrodého jazyka, *glucose* a *enzyme* pak převzali svůj etymologický rod z řečtiny⁸⁰ a ten majoritně respektují dodnes. Původ slova tedy není u přejímek pravidelně nejdůležitější příčinou jeho kolísání.

2.4. Covid

Jak jsme uvedli v úvodu práce, praktická část je doplněna o analýzu substantiva *covid* a to pro jeho rozšířený úzus v uplynulých letech.

2.4.1. Teoretický úvod

Substantivum *covid*, konkrétněji *covid-19* či *COVID-19*, označující nakažlivou nemoc způsobenou koronavirem, je relativně nedávný neologismus, který se rychle rozšířil v důsledku světové pandemie a v různých variantách pronikl do většiny světových jazyků.

Původně anglickému akronymu *covid* (*corona virus disease*) bylo po přijetí do francouzštiny nutné přiřadit rod. *Francouzská akademie* proto na začátku pandemie vydává prohlášení a vyslovuje se pro užívání feminina. Rod je novému substantivu přiřazen standardním postupem jako u jiných zkratk; tedy celé slovo přejímá rod slova jádrového, například C.I.O (*Comité international olympique*) je rodu mužského dle jádrového slova *comité* (maskulinum). Po převodu do francouzštiny (*la maladie à coronavirus*) a aplikaci stejného postupu se akronym stává femininem dle jádrového *la maladie*.

Obdobné prohlášení vydává i quebecký *Úřad pro francouzský jazyk* a ženský rod užívá ve francouzštině i *Světová zdravotnická organizace*.

Navzdory doporučením je však tomuto substantivu v úzu brzy spontánně přiřazen mužský rod, a tak dochází ke kolísání v rodě, které zaznamenáváme dodnes. Reflexi tohoto jevu lze nalézt v elektronických výkladových slovnících *Wiktionnaire* a *Le Petit Robert*. Oba konstatují kolísání rodu a substantivum označují za maskulinum i femininum. V tištěných slovnících zatím ještě *covid* nenajdeme.

---

⁸⁰ *Glucose* maskulinum a *enzyme* femininum.

Častou hezitací rodu dále konstatují *Francouzská akademie* i *quebecký Úřad pro francouzský jazyk* a uvádí její pravděpodobný důvod. K záměně rodu akronymu dochází, pokud je za jádrové slovo považováno maskulinum *le virus* a dále kvůli analogii se slovem *coronavirus*, které je mužského rodu a bylo hojně užíváno již před samotným vznikem akronymu *covid*.⁸¹ Na kolísání má pravděpodobně také vliv zakončení substantiva, neboť koncová souhláska je zpravidla příznačná pro maskulinum. Mužský rod je nicméně těmito institucemi považován za nesprávný: „Ensuite, par métonymie, on a donné à la maladie le genre de l’agent pathogène qui la provoque. Il n’en reste pas moins que l’emploi du féminin serait préférable et qu’il n’est peut-être pas trop tard pour redonner à cet acronyme le genre qui devrait être le sien.“⁸² Některé zdroje uvádí, že maskulinum je častěji užíváno v metropolitní Francii, zatímco ve frankofonních zemích, zejména v Kanadě, se používá spíše ženský rod.⁸³

2.4.2. Praktický výzkum

Výzkum na substantivu *covid* nemohl být proveden v korpusech, které byly dosud užívány v praktické části bakalářské práce, neboť se jedná o neologismus a jako takový se v korpusech zatím nevyskytuje. Výzkum byl proto veden na odborných textových databázích a jiných textových vyhledávacích. Na jednotlivých platformách se analýza soustředí na porovnání výskytů maskulina a feminina v diachronním náhledu; přesněji sleduje tendence užití jednotlivých rodů v letech 2020 až 2022.⁸⁴ Dále srovnává výskyt jednotlivých rodů ve francouzských a quebeckých zdrojích. V poslední řadě si analýza klade za cíl porovnat užití mužského a ženského rodu dle typu zaměření textu, zejména se zaměřením na lékařské texty.

Jsme si vědomi, že databáze neumožňují vypočítat relativní frekvenci výskytů a získané výstupy tedy nejsou navzájem plně srovnatelné, i tak ale mají jednotlivé výsledky výpovědní hodnotu.

Analýza se soustředila na formy hledaného substantiva s určitým členem: *le covid* a *la covid*. Formy s členem neurčitým *un covid* a *une covid* byly opomenuty, protože jejich užití je minoritní a v databázích se obvykle nevyskytuje.

---

⁸¹ Covid. *Wiktionnaire, le dictionnaire libre* [online]. 2020 [cit. 11. 05. 2022]. Dostupné z: <https://fr.wiktionary.org/w/index.php?title=covid&oldid=30635865>

⁸² Le covid 19 ou La covid 19. *Académie française: Dire, ne pas dire* [online]. 2020 [cit. 11. 05. 2022]. Dostupné z: <https://www.academie-francaise.fr/le-covid-19-ou-la-covid-19>

⁸³ Covid. *Wiktionnaire, le dictionnaire libre* [online]. 2020 [cit. 11. 05. 2022].

⁸⁴ Výzkum byl soustředěn na období od ledna 2020 do června 2022.

Výzkum byl veden primárně na platformě *Néoveille* sloužící ke sledování a detekci neologismů ve francouzsky psaném tisku zveřejňovaném v online podobě. Tento nástroj dovoluje vizualizaci kontextu neologismu a nabízí k analýze extralingvistické faktory jako je země publikování tisku či jeho zaměření. *Néoveille* denně aktualizuje data, proto je nezbytné uvést, že excerpce výsledků uvedených v této práci proběhla 14. dubna 2022.

Následně byl využit plnotextový mezioborový zdroj *Jstor* poskytující přístup do více než 12 milionů časopiseckých článků, knih a primárních zdrojů z oblastí věd humanitních, společenských a přírodních.

Přístup k medicínským článkům proběhl skrze volně dostupný zdroj *PubMed*. Tato bibliografická databáze je jedním z nejdůležitějších zdrojů lékařských publikací. Zpřístupňuje více než 34 milionů záznamů biomedicínské literatury, z toho 763 244 je psaných francouzsky.

2.4.2.1. Analýza v diachronním náhledu

Diachronní náhled poskytují všechny zmíněné platformy. Z časového hlediska bez přihlídnutí k rodovému rozdílu je z tabulek 1 až 3 patrné, že ve většině případů vyšlo nejvíce publikací zmiňujících slovo *covid* v roce 2021, méně roku 2020 a nejméně v roce 2022. A to pravděpodobně proto, že zaprvé v roce 2020 výzkumy o kovidu teprve začínaly a zadruhé, v době psaní této práce rok 2022 stále trvá, a výsledky tak pokrývaly pouze první třetinu daného roku.

Srovnáme-li výsledky výskytů maskulina i feminina v jednotlivých databázích v diachronním náhledu, shledáme, že v roce 2022 shodně ve všech zdrojích ubývá užití mužského rodu oproti rodu ženskému. A to v poměru 21 % ku 18 % u vyhledávače *Jstor*, 21,9 % ku 12,7 % u vyhledávače *PubMed*. Nejvýrazněji zaznamenává pokles databáze *Néoveille*: 30,8 % ku 12,2 %.

Databáze *Jstor* představuje výrazně převažující úzus feminina a kontinuálně klesající maskulinum již od roku 2020. Oproti tomu *Néoveille* a *PubMed* vykazovaly oba shodně v letech 2020 a 2021 převahu mužského rodu, který v roce 2022 ustupuje rodu ženskému.

COVID – <i>Néoveille</i>	FEMININUM			MASKULINUM		
Celkový počet výskytů v databázi za rok 2020–2022	21 339			27 619		
Výsledek proveden na vzorku	1000			1000		
Podíl výskytů v jednotlivých letech	2020	2021	2022	2020	2021	2022
	227	465	308	285	593	122
% z užitého vzorku	22,7 %	46,5 %	30,8 %	28,5 %	59,3 %	12,2 %

Tabulka 23: Diachronní náhled výsledků platformy *Néoveille*

COVID – <i>PubMed</i>	FEMININUM			MASKULINUM		
Celkový počet výskytů v databázi za rok 2020–2022	333			435		
Celkový počet výskytů v databázi	2020	2021	2022	2020	2021	2022
	119	141	73	192	188	55
% z užitého vzorku	35,7 %	42,4 %	21,9 %	44,1 %	43,2 %	12,7 %

Tabulka 24: Diachronní náhled výsledků platformy *PubMed*

Vztáhneme-li tyto výsledky k tematickému zaměření textů publikovaných na jednotlivých platformách, zjistíme, že lékařské odborné texty (tabulka 2) a publicistické články (tabulka 1) se v prvních letech pandemie řídili územ, zatímco nyní respektují doporučení *Akademie*. Publikace humanitního zaměření (tabulka 3) užívali femininum dle *Akademie* již od začátku pandemie, a to zejména pro texty kategorie *International Relations, Peace & Conflict Studies a Political Science*. Vyšší podíl maskulina než feminina lze nalézt pouze u textů klasifikovaných do kategorie *Ecology & Evolutionary Biology*.

COVID – Jstor		FEMININUM				MASKULINUM			
		2020–2022	2020	2021	2022	2020–2022	2020	2021	2022
Celkový počet výskytů v databázi		466	154	214	98	50	22	19	9
%		100 %	33,1 %	45,9 %	21 %	100 %	44 %	38 %	18 %
Typ zaměření textu	African Studies	2	0	2	0	1	0	1	0
	Anthropology	16	5	8	3	5	4	0	0
	Asian Studies	0	0	0	0	1	1	0	0
	Architecture & Architectural History (2)	2	0	2	0	0	0	0	0
	Art & Art History	2	1	1	0	0	0	0	0
	Business (16),	16	2	3	11	1	0	0	1
	Communication Studies	3	0	1	2	0	0	0	0
	Cultural Studies	3	1	0	0	0	0	0	0
	Ecology & Evolutionary Biology	3	0	2	1	4	0	4	0
	Economics	1	1	0	0	0	0	0	0
	Education	37	0	20	17	0	0	0	0
	European Studies	3	1	0	2	0	0	0	0
	General Science	2	2	0	0	0	0	0	0
	Geography	1	0	1	0	0	0	0	0
	History	1	0	0	1	0	0	0	0
	International Relations	95	41	35	18	8	2	6	0
	Labor & Employment Relations	1	1	0	0	0	0	0	0
	Language & Literature	7	1	1	5	0	0	0	0
	Law	8	6	2	0	1	1	0	0
	Military Studies	2	0	2	0	0	0	0	0
	Peace & Conflict Studies	99	46	35	18	9	3	6	0
	Philosophy	14	2	11	1	11	2	3	6
	Political Science	115	44	40	31	10	3	6	1
	Psychology	2	0	1	1	0	0	0	0
Public Health	2	0	2	0	0	0	0	0	
Public Policy&Administration	9	1	2	6	0	0	0	0	
Sociology	26	0	13	13	2	0	2	0	
Urban Studies	2	0	2	0	0	0	0	0	

Tabulka 25: Diachronní a tematický náhled výsledků platformy Jstor

2.4.2.2. Analýza v geografickém náhledu

Časové vymezení výsledků z tabulek 4 a 5 je pro roky 2020–2022. Nejprve byl výzkum veden v databázi *Néoville*. Ta dokládá celkovou převahu maskulina a jeho dominantní užívání ve Francii, na rozdíl od minimálního úzu v Kanadě. Naopak pro femininum zaznamenává více než trojnásobně vyšší výskyt v Kanadě než ve Francii.

Dále byl použit vyhledávač *Google*, který byl limitován dle jazyka a místa vydání článku, s upřesněním internetové domény publikujícího média. Jednoduché srovnání dokazuje téměř totožnou preferenci užívání mužského rodu ve Francii i v Kanadě.

Internetová doména	FEMININUM	MASKULINUM	Celkem
Kanada: doména .ca	4 350 000	13 000 000	17 350 000
%	25 %	75 %	100 %
Francie: doména .fr	8 100 000	19 700 000	27 800 000
%	29,1 %	70,9 %	100 %

Tabulka 26: Geografický náhled výsledků platformy *Google*

Výsledky získané z platformy *Néoville* by bylo možné interpretovat ve prospěch teorie, která byla uvedena v teoretickém úvodu, tedy že mužský rod je častěji užíván ve Francii a ženský rod v Kanadě. Výsledky vyhledávače *Google* tuto teorii vyvrací.

COVID – <i>Néoveille</i>	FEMININUM		MASKULINUM	
Celkový počet výskytů v databázi	21 339		27 619	
Výzkum proveden na vzorku výskytů	1000		1000	
Země původu tisku	Kanada	693	Francie	889
	Francie	212	Frankofonní Belgie	69
	Senegal	73	Senegal	34
	Alžírko	21	Alžírsko	5
	Frankofonní Belgie	1	Maroko	2
			Kanada	1
Název tisku	Le Journal de Québec	374	La Voix du Nord	313
	Le journal de Montréal	128	L'Usine Nouvelle	134
	Le Devoir	109	Ouest france	122
	Nice Matin	53	BFM TV	73
	Radio Canada International	51	La Libre Belgique	64
	Futura Sciences	30	Midi Libre	28
	Le Daupine Libéré	24	Koldanews	27
	Koldanews	24	Charente Libre	22
	APS	21	L'Indépendant	22
	Dakratu	18	Sud Ouest	22

Tabulka 27: Geografický náhled výsledků platformy *Néoveille*

Závěr

Tato bakalářská práce si kladla za cíl zjistit faktory kolísání rodu ve francouzštině a určit jejich vliv na tento jev. Nejprve jsme z tohoto důvodu konzultovali odbornou literaturu, díky níž jsme představili fungování rodového systému francouzského jazyka a zjistili její přístup k celkové problematice. Ukázalo se, že užití zdroje často zmiňují jev hezitace v rodu a poskytují příklady slov, jejichž rod fluktuuje, málokdy ale téma rozšiřují a zamýšlí se nad samotnými příčinami tohoto jevu. Pokud se literatura k faktorům kolísání vyjadřovala, nejčastěji zmiňovala formu slova a jeho původ. My jsme jako další možnou příčinu předpokládali frekvenci slova.

Z obecného hlediska byla analýza faktorů kolísání rodu provedena na vzorku devadesáti devíti substantiv získaných na základě práce s odbornou literaturou, tedy gramatikami a slovníky. Dále jsme sledovali jejich výskyty a chování v korpusech *FRANTEXT*, *Araneum Francogallicum Maius*, *L'Est Républicain* a *Scientext*. Primární cíl první analytické části bylo poskytnout obecný náhled na slova s kolísavým rodem a zejména pak získat menší vzorek substantiv pro kvalitativní výzkum. Z první analýzy vyplynula častá sémantická příbuznost zkoumaných lexémů, jednalo se například o odborné výrazy biologické, lékařské, literární a jiné. Dále se prokázala jejich formativní podobnost, neboť 68 % slov z celkového vzorku začínalo na samohlásku. Z analýzy byla primárně vyřazena substantiva s majoritně pravidelnou fluktuací rodu (*orge* aj.). Následně také slova s nízkou absolutní frekvencí v korpusech (*aparté* aj.) a dále lexémy, u kterých v korpusech často nebyl rozeznatelný rod (*améthyste*). Nízká rozeznatelnost rodu slova byla způsobena jeho formou, zpravidla elizí určitého členu s počáteční samohláskou substantiva. Dále byla způsobena i distribucí slova, pokud bylo substantivum často užíváno v předložkových frázích bránících rozpoznání rodu. Tyto specifické případy distribuce slov se ukázaly být častým jevem u mnoha studovaných lexémů, bez ohledu na počáteční foném slova. Tento jev jsme v následující analýze zařadili mezi možný faktor kolísání rodu u substantiv.

Následná kvalitativní analýza se soustředila na deset substantiv získaných z předešlého vzorku, u kterých jsme se pomocí korpusové analýzy pokusili přesněji stanovit vliv jednotlivých faktorů. Jednalo se o substantiva *alvéole*, *enzyme*, *glucose*, *patère*, *effluve*, *automne*, *pamplemousse*, *steppe*, *anagramme* a *interface*. První tři lexémy byly nahlíženy zejména skrze porovnání úzu v odborných a neobdobných textech. Ukázalo se, že v uzavřených vědeckých kruzích je užívání jejich rodu ustálené, zatímco v obecném publiku dochází ke kolísání. V obecném úzu se z faktorů, které mohou způsobovat kolísání rodu, jeví následující:

- nízká frekvence, neboť se mluvčí s daným výrazem neseťkávají dostatečně často, aby se rod ustálil
- forma slova, zejména pro *alvéole* a *enzyme*, která jsou často užívána s elidovaným členem určitým
- distribuce slova, neboť všechna tři slova jsou často užívána ve výrazech, které skrývají jejich rod.

Dále byla slova rozdělena dle svého cizího původu. U latinských přejímek se potvrdilo kolísání rodu, ačkoli byly vypůjčeny se svým původním rodem. Jako pravděpodobný faktor byla stejným způsobem jako u předešlých substantiv určena:

- forma slova, zpravidla pro *effluve* a *automne* kvůli počáteční samohlásce. Pro slovo *effluve* pak může být zavádějící koncovka *-uve*, příznačná pro feminina
- distribuce slova, pro všechny tři substantiva, ale zejména pro *automne* které běžně užíváme v ustálených slovních spojeních která skrývají jeho rod (*en automne*)
- dále byl důležitým i faktor nízké frekvence slova *patère* a *effluve* (velice nízký úzus ovlivňuje neznalost rodu mezi mluvčími). Naopak vysokou frekvenci slova *automne*, která by mohla být viděna jako faktor kolísání, protože by časté užívání obou rodů slova mátló povědomí o rodu správném, jsme nestanovili za příčinu kolísání jeho rodu. Ačkoli má vysoký úzus, kolísání tohoto jména není tak výrazné a příčinu vidíme spíše ve zmíněném faktoru distribuce.

Přejímky z jiných cizích jazyků jsme řadili dle stáří. U slov *pamplmousse* a *steppe* došlo při procesu přejímání ke změně původního rodu, ale *anagramme* si svůj původní rod ponechalo. Speciálním případem bylo slovo *interface*, v původním jazyce bezrodé. U uvedených slov jsme nepozorovali jako hlavní faktor samotné stáří přejímky, výraznými vlivy byl ale faktor:

- formy, zpravidla pro *interface* a *anagramme* kvůli počáteční samohlásce
- distribuce slova, *interface* je často užíváno v ustálených slovních spojeních, *anagramme* jako přístavek a *pamplmousse* jako přívlastek neshodný
- frekvence slova, neboť se jedná o málo užívané výrazy

U přejímek se ukázalo patrné, že úzus se ne vždy řídí normativními doporučeními, naopak norma v několika případech pod vlivem úzu upravila své vyjádření k problematice, například pro slova *steppe* či *pamplmousse*.

	Normativní doporučení	Rod preferovaný územ
Alvéole	Maskulinum (ale často zmiňují femininum)	Femininum
Enzyme	Femininum (ale přístup je výrazně nevyrovnaný)	Femininum
Glucose	Maskulinum (femininum zejména pro <i>Akademií</i>)	Maskulinum
Patère	Femininum (téměř jednotně)	Femininum
Automne	Maskulinum (téměř jednotně)	Maskulinum
Effluve	Maskulinum (ale často zmiňují femininum)	Femininum
Pamplemousse	Maskulinum (ale často i femininum)	Maskulinum
Steppe	Femininum (téměř jednotně)	Femininum
Anagramme	Femininum (téměř jednotně)	Maskulinum
Interface	Femininum (ale často zmiňují maskulinum)	Femininum

Tabulka 28: Shrnutí normy a úzu pro všechna slova

V tabulce je zaznamenán převládající rod preferovaný normativními zdroji. Detailní rozpracování viz příloha bakalářské práce.,

V konečném důsledku se námi studovaná slova ukázala být pod vlivem všech očekávaných faktorů.

- Pod vlivem formy dochází ke kolísání u všech slov, neboť absentují koncovku příznačnou pro některý z rodů. Zejména pak u slov začínajících na samohlásku, protože dochází k elizi určitého členu.
- Dalším faktorem je frekvence lexémů, neboť se majoritně jednalo o slova málo užívaná, například pro svůj odborný význam, což může mít vliv na obecnou znalost jejich rodu v úzu.
- Důležitým se ukázal zprvu neočekávaný faktor distribuce slova, postihující lexémy začínající na samohlásku i souhlásku. Je také pravděpodobně hlavním faktorem kolísání rodu pro slova začínající konsonantem, u kterých bychom kolísání rodu nemohli vysvětlit počáteční samohláskou. Stejně tak se během analýzy ukázalo, že některá slova začínající na samohlásku, zaznamenávají stabilní úzus, právě díky své distribuci. (*ouvrage*, viz příloha)

V případě substantiva *covid* bylo pro výzkum problematické jeho nedávné přijetí do jazyka a nedostatek nástrojů k hlubší analýze. Přesto jsme zaznamenali fluktuaci jeho rodu. V databázích schraňujících redigované texty k němu docházelo zpravidla v počátcích užívání tohoto substantiva a v nynější době dochází spíše k příklonu k normativnímu doporučení, tedy preferenci feminina. Zdroj internetového jazykového registru, *Google*, ale zaznamenal vyšší úzus mužského rodu, a to shodně pro Francii i Kanadu. Hypotéza o diatopické preferenci feminina v Kanadě se tak potvrdila pouze v databázi publicistických textů *Néoveille*.

Téma kolísání rodu nabízí široký prostor pro další zkoumání. Kolísání rodu prokazuje přesah do sociolingvistiky a psycholingvistiky, bylo by tedy možné provádět výzkumy přímo elitací mluvčích jazyka, konkrétněji z hlediska pohlaví referenta, jeho věku či výše dosaženého vzdělání. Také pak s rozlišením jazykových znalostí mluvčího, konkrétněji bilingvních a monolingvních respondentů či sledovat tendence rodilých a nerodilých mluvčích. Analýza by také mohla proběhnout z hlediska diatopického s porovnáním francouzské a quebecké francouzštiny. Dále by bylo možné téma zpracovat více z diachronního hlediska a pozorovat detailněji tendenci vývoje rodu jednotlivých slov.

Résumé

Tématem této bakalářské práce byla problematika kolísání jmenného rodu substantiv. Jedná se o jev podléhající celé řadě faktorů úzu a také normativním doporučením autorit.

Text je rozdělen na dvě hlavní části: část teoretickou a část praktickou. Teoretická část nabízí obecný náhled na tematiku jmenného rodu. Část praktická analyticky ověřuje stanovenou hypotézu, podle které je fluktuace rodu ovlivněna faktorem formy, původu a frekvence slova.

Teoretická část shrnula morfologickou kategorii jmenného rodu se zaměřením na různé rodové systémy ve světových jazycích. Téma pak zúžila na francouzský rodový systém a pojednala o rodu přirozeném a gramatickém. Závěrem popsala jev kolísání gramatického rodu u neživotných substantiv.

Praktická část nejprve představila užité zdroje a metodologii jednotlivých výzkumů. Užity byly gramatické příručky, slovníky a korpusy *FRANTEXT*, *Araneum Francogallicum Maius*, *L'Est Républicain* a *Scientext*. Každý korpus představuje zdroj jiného typu úzu. Téma práce pak bylo nazíráno skrze větší vzorek devadesáti devíti substantiv, která jsme postupně filtrovali pro jejich nevhodnost k závěrečné analýze. Nejčastějším důvodem takové eliminace byla nízká absolutní frekvence (*câpre*) v korpusech nebo nízký výskyt případů s rozeznatelným rodem (*améthyste*). Takové výskyty byly způsobené formou slova, nejčastěji elizí určitého členu s počáteční samohláskou slova nebo distribucí slova, které bylo nejčastěji užíváno v předložkových spojeních bránících rozpoznání rodu (*en automne*). Specifické případy distribuce slova se ukázaly být častým jevem, proto jsme faktor distribuce zohlednili v následující analýze. Hlavní část praktické části pak analyzovala lexémy *alvéole*, *enzyme*, *glucose*, *patère*, *effluve*, *automne*, *pamplemousse*, *steppe*, *anagramme* a *interface*. Slova byla pro výzkum rozdělena do podskupin. Analýza porovnávala data normy a úzu, tedy údaje z gramatických příruček a slovníků s materiálem získaným z jazykových korpusů. Sledovány byly faktory původu slova, jeho formy, frekvence a také distribuce a následně jejich vliv na kolísání rodu substantiva.

Na lexému *covid* byla představena problematika přiřazování rodu neologismům. Dále jsme na něm představili vliv normativního doporučení na úzus a změny této tendence v čase. V redigovaných textech docházelo k hezitaci více v začátcích užívání slova a dnes je preferováno femininum dle normativního doporučení. Analýza byla vedena také z diatopického hlediska. Internetový jazyk užívá mužský rod slova ve Francii i Kanadě, zatímco v publicistických textech je maskulinum preferováno ve Francii a femininum v Kanadě.

Pro doplnění nalezneme v přílohách na konci této práce výsledky analýzy jednotlivých slov. Abecedně řazená substantiva jsou rozdělena do tří tabulek dle typu zdroje, tedy dle gramatických knih a příruček, dle slovníků a nakonec dle korpusů.

Résumé en français

Le sujet de ce mémoire de licence était la fluctuation du genre grammatical des noms en français. Il s'agit d'un phénomène influencé par plusieurs facteurs d'usage, ainsi que par des recommandations normatives des autorités.

Le texte est divisé en deux parties majeures : une partie théorique et une partie pratique. La partie théorique offre un aperçu général du sujet du genre nominal. La partie pratique vérifie d'une manière empirique notre hypothèse selon laquelle la fluctuation du genre est influencée par le facteur de forme, d'origine et de fréquence du mot.

La partie théorique résume la catégorie morphologique du nom du genre nominal, en mettant l'accent sur les différents systèmes de genre des langues du monde entier. Le thème est ensuite restreint au système de genre en français et le travail traite le sujet du genre naturel et du genre grammatical. Enfin, cette partie décrit le phénomène de la variation du genre grammatical des noms inanimés en français.

La partie pratique d'abord présente les sources utilisées et la méthodologie de chaque recherche. Nous avons utilisé les grammaires, les dictionnaires et les corpus *FRANTEXT*, *Araneum Francogallicum Maius*, *L'Est Républicain* et *Scientext*. Chaque corpus représente une source d'un usage différent. Le sujet du mémoire a été traité à travers un large échantillon de quatre-vingt-dix-neuf substantifs qui ont été éliminés au fur et à mesure à cause de leur inadaptation à l'analyse finale. La raison la plus fréquente pour l'élimination était une fréquence absolue faible dans les corpus (*câpre*) ou une fréquence faible des cas avec un genre reconnaissable (*améthyste*). Celle-là était causée par la forme du nom : par l'élision de l'article défini à cause de la voyelle initiale du mot ou par sa distribution dans la phrase : le mot était le plus souvent employé dans des locutions figées prépositionnelles cachant son genre (*en automne*). Les cas spécifiques de distribution de mots se sont montrés comme fréquents et pour cette raison nous avons donc pris en compte le facteur de distribution dans l'analyse suivante. La partie majeure de la partie pratique a ensuite analysé les lexèmes *alvéole*, *enzyme*, *glucose*, *patère*, *effluve*, *automne*, *pamplemousse*, *steppe*, *anagramme* et *interface*. Les mots ont été séparés en sous-groupes pour la recherche. L'analyse a comparé les données de la norme et de l'usage, c'est-à-dire les informations provenant de grammaires et de dictionnaires ont été comparées avec du matériel obtenu à partir de corpus linguistiques. L'analyse a vérifié les facteurs individuels et leur influence sur la fluctuation du genre des substantifs.

Grâce à l'analyse du mot *covid*, on a présenté la problématique de l'attribution du genre aux néologismes. En outre, on a offert un exemple de l'influence d'une recommandation normative sur l'usage et l'évolution de cette tendance dans le temps. Pour les textes rédigés, la fluctuation était plus élevée au début de l'usage qu'aujourd'hui où ils préfèrent le genre féminin selon la recommandation normative. L'analyse a également été menée d'un point de vue diatopique. La langue d'internet favorise le masculin en France autant qu'au Canada, tandis que les textes journalistiques utilisent le masculin en France et le féminin au Canada.

Les résultats de l'analyse peuvent également être trouvés en annexe à la fin de ce mémoire. Les noms sont classés par ordre alphabétique et sont répartis en trois tableaux, selon le type de source. C'est-à-dire, selon les livres de grammaires, les dictionnaires et les corpus.

Seznam tabulek a grafů

Tabulka 1: Přehled velikosti korpusů (str. 21)

Tabulka 2: Frekvence slov alvéole, enzyme, glucose v korpusech (str. 28)

Tabulka 3: Frekvence slov alvéole, enzyme, glucose v platformě Google (str. 28)

Tabulka 4: Počet výskytů slov alvéole, enzyme, glucose dle rodu v korpusu Frantext (str. 29)

Tabulka 5: Počet výskytů slov alvéole, enzyme, glucose dle korpusu L'Est Républicain (str. 29)

Tabulka 6: Počet výskytů slov alvéole, enzyme, glucose dle korpusu Araneum Francogallicum (str. 29)

Tabulka 7: Počet výskytů slov alvéole, enzyme, glucose dle korpusu Scientext (str. 30)

Tabulka 8: Frekvence slov patère, effluve, automne v platformě Google (str. 33)

Tabulka 9: Frekvence slov patère, effluve, automne v korpusech (str. 33)

Tabulka 10: Historická frekvence slova patère ve FRANTEXTU (str. 34)

Tabulka 11: Historická frekvence slova effluve ve FRANTEXTU (str. 34)

Tabulka 12: Frekvence slov patère a effluve dle rodu v korpusu Araneum (str. 34)

Tabulka 13: Frekvence slova automne v korpusech dle rodu (str. 35)

Tabulka 14: Frekvence slov anagramme, steppe, pamplemousse v platformě Google (str. 37)

Tabulka 15: Frekvence slova pamplemousse v korpusech dle rodu (str. 38)

Tabulka 16: Historická frekvence slova pamplemousse ve FRANTEXTU (str. 38)

Tabulka 17: Historická frekvence slova steppe ve FRANTEXTU (str. 38)

Tabulka 18: Frekvence slova steppe v korpusech dle rodu (str. 39)

Tabulka 19: Frekvence slov anagramme, steppe, pamplemousse v korpusech (str. 40)

Tabulka 20: Frekvence slova anagramme v korpusech dle rodu (str. 40)

Tabulka 21: Frekvence slova interface v platformě Google (str. 41)

Tabulka 22: Frekvence slova interface v korpusech (str. 42)

Tabulka 23: Diachronní náhled výsledků platformy Néoveille (str. 45)

Tabulka 24: Diachronní náhled výsledků platformy PubMed (str. 45)

Tabulka 25: Diachronní a tematický náhled výsledků platformy Jstor (str. 46)

Tabulka 26: Geografický náhled výsledků platformy Google (str. 47)

Tabulka 27: Tabulka 27: Geografický náhled výsledků platformy Néoveille (str. 47)

Tabulka 28: Shrnutí normy a úzu pro všechna slova (str. 57)

Graf 1: Poměr substantiv v celkovém vzorku 99 substantiv dle počáteční hlásky (str. 25)

Bibliografie

Tištěné zdroje

ARRIVÉ, Michel; GADET, Françoise; GALMICHE, Michel. *La Grammaire d'aujourd'hui: guide alphabétique de linguistique française*. Paris: Librairie Flammarion, 1986, 719 s. ISBN 2-08-112003-8.

BONNARD, Henri. *Code du français courant*. Paris: Magnard, 1981, 336 s. ISBN 2-21044470-5.

ČERMÁK, František. *Jazyk a jazykověda*. Karolinum, 2013, 382 s. ISBN 978-80-246-2360-3.

CORBETT, Greville G. *Gender*. Cambridge: Cambridge University Press, 1991, 363 s. ISBN 0-521-33845-X.

DAUZAT, Albert. *Grammaire raisonnée de la langue française*. Lyon: IAC, 1947, 465 s.

DOURNON, Jean-Yves. *Dictionnaire d'orthographe et des difficultés du français*. Paris: Le Livre de Poche, 1990, 648 s.

DUBOIS, Jean; LAGANE, René. *La Nouvelle Grammaire du Français*. Paris: Larousse, 1989, 266 s. ISBN 2-03-800042-5.

GREVISSE, Maurice; GOOSSE, André. *Le bon usage: grammaire française*. 14e éd. Bruxelles: De Boeck, 2008, 1600 s. ISBN 978-2-8011-1404-9.

HANSE, Joseph. *Nouveau dictionnaire des difficultés du français moderne*. 2e édition mise à jour et enrichie, Paris: Duculot, 1987, 1031 s. ISBN 9782801106921.

HENDRICH, Josef, TLÁSKAL, Jaromír a RADINA, Otomar. *Francouzská mluvnice*. 3., přepracované vydání, 1. vydání v nakladatelství Fraus. Plzeň: Fraus, 2001, 700s. ISBN 80-7238-064-8.

KANNAS, Claude. *Bescherelle: L'Orthographe pour tous*. Nouvelle édition, Paris: Hatier, 2019.

LAMBRECHTS, Chantal. *Grand dictionnaire des difficultés et pièges du français: 15.000 difficultés et pièges, 150 règles d'usage*. Paris: Larousse, 2004, 788 s. ISBN 9782035320841.

MARCHELLO-NIZIA, Christiane; COMBETTES, Bernard; PRÉVOST, Sophie; SCHEER, Tobias. *Grande grammaire historique du français*. Berlin: De Gruyter Mouton, 2020, 2 svazky. ISBN 978-3-11-034553-7.

MAUGER, Gaston. *Grammaire pratique du français d'aujourd'hui: langue parlée, langue écrite*. Paris: Librairie Hachette, 1979, 419 s. ISBN 2-01002134-7.

PICOCHÉ, Jacqueline. *Dictionnaire étymologique du français*. Paris: Dictionnaires Le Robert, 1992, 619 s. ISBN 2-85036-194-1.

PICOCHÉ, Jacqueline; MARCHELLO-NIZIA, Christiane. *Histoire de la langue française*. Paris: Nathan, 1998, 396s. ISBN 2-09-190927-0.

RIEGEL, Martin; PELLAT, Jean-Christophe; RIOUL, René. *Grammaire méthodique du français*. Septième édition. Paris: Presses Universitaires de France, 2018, 1109 s. ISBN 978-2-13-080060-6.

ŠABRŠULA, Jan. *Vědecká mluvnice francouzštiny*. Vydání I. Praha: Academia, 1986, 386 s.

WAGNER, Robert-Léon; PINCHON, Jacqueline. *Grammaire du français: classique et moderne*. Paris: Hachette, 1962, 640 s.

WILMET, Marc. *Grammaire critique du Français*. 4e édit. Paris: De Boeck, 2007, 758 s. ISBN 978-2-8011-1403-2.

Elektronické zdroje

Base textuelle FRANTEXT. [online]. [cit. 18. 11. 2021]. Dostupné z : <http://www.frantext.fr/>

Benko, V.: *Araneum Francogallicum Maius, verze 15.03*. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha 2015. Dostupné z: <http://www.korpus.cz>

CORBETT, Greville. Number of Genders. In: DRYER, Matthew S. a Martin HASPELMATH. *The World Atlas of Language Structures Online*. Max Planck Institute for Evolutionary Anthropology [online]. 2013 [cit. 10. 01. 2022]. Dostupné z: <https://wals.info/chapter/30>

Covid. *Wiktionnaire, le dictionnaire libre* [online]. 2020 [cit. 11. 05. 2022]. Dostupné z: <https://fr.wiktionary.org/w/index.php?title=covid&oldid=30635865>

COVID-19. *Office québécois de la langue française* [online]. 2020 [cit. 11. 05. 2022]. Dostupné z: https://gdt.oqlf.gouv.qc.ca/ficheOqlf.aspx?Id_Fiche=26557671

Dictionnaire de l'Académie française: 1ère-9e édition [online]. 1964–1935 [cit. 18. 11. 2021]. Dostupné z: <https://www.academie-francaise.fr/le-dictionnaire/portail-numerique-du-dictionnaire-de-lacademie-francaise>

DMF - Dictionnaire de Moyen Français [online]. 1330-1500 [cit. 18. 11. 2021]. Dostupné z: <https://www.cnrtl.fr/definition/dmf/>

Esej; kyčel. *Internetová příručka pro jazyk český* [online]. [cit. 23. 06. 2022]. Dostupné z: <https://prirucka.ujc.cas.cz/?slovo=esej>

FURETIÈRE, Antoine. *Dictionnaire universel* [online]. Furetière, 1960 [cit. 19. 11. 2021]. Dostupné z: <http://www.xn--furetire-60a.eu/>

Gaiffe, B. – Nehbi, K.: *l'EstRepublicain, verze 2 z 11. 4. 2016*. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha 2016. Dostupné z: <http://www.korpus.cz>

Google [online]. [cit. 27. 06. 2022]. Dostupné z: <https://www.google.com/>

Haltère, planisphère. *Académie française: Dire, ne pas dire* [online]. 2020 [cit. 15. 07. 2022]. Dostupné z: <https://www.academie-francaise.fr/haltere-planisphere>

Jstor [online]. [cit. 27. 06. 2022]. Dostupné z: <https://www.jstor.org/>

KARLÍK, Petr; NEKULA, Marek; PLESKALOVÁ, Jana. Rod. *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*. [online]. 2017 [cit. 2022-01-10]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/ROD>

Larousse, dictionnaire [online]. [cit. 14. 03. 2022]. Dostupné z: <https://www.larousse.fr/dictionnaires/francais>

Le covid 19 ou La covid 19. *Académie française: Dire, ne pas dire* [online]. 2020 [cit. 11. 05. 2022]. Dostupné z: <https://www.academie-francaise.fr/le-covid-19-ou-la-covid-19>

Le Robert dico en ligne [online]. [cit. 13. 03. 2022]. Dostupné z: <https://dictionnaire.lerobert.com/>

Néoveille [online]. [cit. 27. 06. 2022]. Dostupné z: <https://tal.lipn.univ-paris13.fr/neoveille/html/login.php?action=login>

Scientext [online]. [cit. 15. 07. 2022]. Dostupné z: <https://corpora.aiakide.net/scientext20/?do=SQ.setView&view=corpora>

Step. *Lingea slovník rusko-český* [online]. [cit. 23. 06. 2022]. Dostupné z: <https://slovniky.lingea.cz/rusko-cesky/step>

Trésor de la langue française informatisé [online]. [cit. 13. 03. 2022]. Dostupné z: <https://www.cnrtl.fr/definition/>

VAUGELAS, Claude Favre de. *Remarques sur la langue françoise: utiles à ceux qui veulent bien parler et bien escrire*. Paris : Vve J. Camusat et P. Le Petit, 1647. [online]. [cit. 15. 07. 2022] Dostupné z: <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k84316s/f57.double#>

Přílohy

Příloha č. 1 – Data získaná z gramatických knih a příruček

	Grammaire méthodique du français (2018)	Bescherelle: L'Orthographe pour tous (2019)	Le Bon Usage: Grevisse langue française (2007)	La Nouvelle Grammaire du Français (1989)	Grammaire du français: classique et moderne (1962)	Grammaire critique du français (2007)	Grammaire pratique du français d'aujourd'hui (1979)	Code du français courant (1987)	Vědecká mluvnice francouzštiny (1986)	La Grammaire d'aujourd'hui (1986)	Francouzská mluvnice (2001)
abîme			M					M		M	
abside										F	
absinthe									F	F	
acné			F			F				F	
aérogare		F									
agave			M, F								
alcôve											
alvéole			F, M							M	
amalgame		M	M							M	
ambre			M							M	
améthyste									F		
amiante			M				M			M	
amnistie			F					F		F	
anagramme	F	F								F	

anathème			M			M				M	
anicroche			F							F	
antidote		M	M							M	
antichambre										F	
antipode			M							M	
antre		M	M					M		M	
aparté		M									
apogée						M				M	
apostrophe			F						F		
après-midi	M, F						M	M, F		M, F	M, F
argile		F									
armistice		M	M					M		M	
aromate		M									
atmosphère			F					F		F	
automne			M (f)		F		M	M (f)		M (f)	
azalée										F	
campanule			F			F					
câpre		F	F			F					
cerne		M								M	
coriandre		F									
dartre		F								F	

ébène			M, F			F			F	F	
écritoire		F								F	
effluve			M (f)		F		F	M		M	
échappatoire		F									
emblème			M							M	
encéphale		M									
en-tête	M	M	M ⁸⁵			M				M	
entrecôte			F ⁸⁶							M ⁸⁷	
enzyme			F, M					F			
épiderme			M							M	
épigramme									F	F	
épilogue		M	M							M	
épisode			M						M	M	
épitaphe		F							F	F	
épithète		F							F	F	
équerre								F			
escarre			F			F					
esclandre			M							M	

⁸⁵ Často nesprávně F, pravděpodobně kvůli *tête*

⁸⁶ Historicky užíváno jako F

⁸⁷ Dnes převažuje spíše F

espèce		F						F			
exode			M							M	
extase										F	
girofle			M							M	
glaire										F	
globule			M								
glucose			M			F ⁸⁸					
haltère		M	M, F			M		M		M	
hécatombe										F	
hémisphère		M	M					M	M	M	
hypallage			M ⁸⁹								
chrysanthème			M		F				M		
insigne								M			
interface		F	M							M	
interligne		M								M	
intervalle			M								
ivoire			M		F			M			
lignite			M								
mousseline									F		

⁸⁸ Podle *Francouzské akademie*

⁸⁹ Pro některé spisovatele

narcisse			M							M	
octave		F	F		F						
omoplate		F								F	
orbe											
orbite		F								F	
ordonnance										M, F	
orge							F				
oriflamme			F ⁹⁰					F		F	
ouvrage					F					M	
ovale			M							M	
ovule											
pamplemousse			F, M							M, F	
patère			F							F, M	
perce-neige			M ⁹¹							F, M	
pétale		M	M		F						
planisphère		M								M	
réglisse								F		F	
sépale			M								
squelette			M						M		

⁹⁰ Tendence přejít v M

⁹¹ Historicky bylo užívané spíše F, některé slovníky chápou slovo jako obojetného rodu

stalactite		F	F						F		
stalagmite		F	F						F		
steppe			F, M		F		F				
tentacule	M	M	M					M		M	
topaze									F		
tubercule		M	M								
vestige			M							M	
viscère			M							M	

Příloha č. 2 – Data získaná ze slovníků

	Dictionnaire d'orthographe et des difficultés du français (1990)	Larousse, dictionnaire en ligne (2022)	Trésor de la langue française informatisé (1994)	Grand dictionnaire des difficultés et pièges du français (2004)	Nouveau dictionnaire des difficultés du français moderne (1987)	Le Robert dictionnaire en ligne (1997)	Dictionnaire universel (1690)	Dictionnaire de l'Académie française, 1 ^e -9 ^e édition (1694-1935 ⁹²)	Dictionnaire de Moyen Français (1330-1500)
abîme	M	M	M (do 17. století F)	M	X	M (často ve výrazu <i>an abîme</i>)	M	M (1694-2022)	M&F
abside	F	F	F	X	X	F	X	F (1835-2022)	X
absinthe	F	F	F (ale dle Vaugelase M)	F!	X	F	M&F	F (1694-2022)	X
acné	F!	F	F	F!	F	F	X	F (1935-2022)	X
aérogare	F!	F	F	F (kvůli <i>gare</i>)	F	F	X	F (2022)	X
agave	M!	M	M	X	M	M	X	M (1835-2022)	X
alcôve	F!	F	F (m)	F!	X	X	X	X	X
alvéole	M !	F	M	M, F	M	F (zastarale M)	M	M (1694-2022))	X
amalgame	M	M	M (v Quebecu někdy F)	M !	M	M	X	F (1762), M (1798-2022)	X

⁹² Devátá edice slovníku *Francouszké akademie* v době sepsání této práce není oficiálně vydána, pracujeme s její nedokončenou verzí. Ve sloupci zastupuje letopočet 2022 devátou edicí slovníku.

ambre	M !	M	M	M !	X	M	M	M (1694-2022)	M&F
améthyste	F !	F	F	F	F	F	F	F (1694-2022)	M&F
amiante	M !	M	M (f)	M !	M	M	F	M (1762-2022)	X
amnistie	F !	F	F	X	F	F	F	F (1694-2022)	F
anagramme	F !	F	F	F !	F	F	F	F (1694-2022)	X
anathème	M !	M	M	M !	X	X	X	M (2022)	X
anicroche	F !	F	F	F	F	F	F	F (1694-2022)	X
antidote	M !	M	M	M !	M	M	M	M (1694-2022)	M, F
antichambre	F	F	F (někdy chybně M)	X	F	F	F	F (1694-2022), 1798 přípouští hezitaci s M	X
antipode	M !	M	F	M !	M	M	M	M (1694-2022)	M
antre	M	M	M (do 17. století F)	M !	M	M	M	M (1694-2022)	X
aparté	M	M	M	M !	M	M	X	M (1694-2022)	X
apogée	M !	M	M	M !	M	M	M	M (1694-2022)	X
apostrophe	F !	X	F (v 18. století někdy M, kvůli	F !	F	F	F	F (1694-2022)	X

			koncovce)						
après-midi	X	M, F	X	M, F	M, F	M, F	F	F (1762), F/M (1798, 1835), M/F (1878), M (1935), M/F (2022)	X
argile	F	F	F (ale Voltaire užíval M)	F !	F	F	F	F (1694-2022)	F
armistice	M !	M	M (do 18. století F)	M !	M	M	X	F (1762), M (1798-2022)	X
aromate	X	M	M (kvůli přijetí skrze tvar <i>aromata</i> někdy F)	M !	X	M	M	M (1694-2022)	M
atmosphère	F	F	F	F	F	F	F	M (1694-1740), F (1762-2022)	X
automne	M	M	M (dodnes hezitace, dle Akademie obojí rod)	M	M	M (knižně F)	F (dříve M)	M/F (1694-1718), F/M (1740), M&F (1762-1878), M (1935-2022)	M
azalée	F !	F	F (někdy M)	F !	F	F	X	F (1835-2022)	X
campanule	F	F	F	F !	X	F	X	F (1762-2022)	X
câpre	F	F	F	F !	F	F	F	F (1694-1878)	F

cerne	M	M	M	X	X	M	M	M (1694-2022)	M
coriandre	F	F	F	F !	X	F	F	F (1694-2022)	F
dartre	F !	F	F	F !	X	F	F	F (1694-2022)	F
ébène	F !	F	F (ale Rabelais užíval M)	F !	X	F	F	F (1694-2022)	F
écritoire	F !	F	F	F !	F	F	F	F (1694-2022)	M&F
effluve	M !	M (někdy v plurálu F)	M (kvůli koncovce často chybně F)	M !	M ! (dříve byla živá snaha přeměnit slovo na F)	M	X	M (1878-2022)	X
échappatoire	F !	F	F	F !	F	F	X	F (1694-2022)	M, F
emblème	M !	M	M	M !	M	M	F	M/F (1694), M (1718-2022)	X
encéphale	M	M	M	X	X	M	X	M (1835-2022)	X
en-tête	M !	M	M	M !	M	M	X	M (1878-2022)	X
entrecôte	F !	F	F (dříve M)	F (dříve M)	F (zastarale M)	F	X	M (1798-1878), F (1935-2022)	X
enzyme	F !	F, M	M, F (dle rozhodnutí Akademie)	M (dříve F a M bylo chybné)	F, M	M, F	X	F/M (2022)	X

épiderme	M	M	M (někdy F)	X	M	M	M	M (1694-2022)	X
épigramme	F (do 17. století M)	F	F (hezitace do 19. století)	F !	F	F	F	F (1694-2022)	F
épilogue	M !	M	M	M !	X	M	F	M (1694-2022)	M
épisode	M !	M	M (hezitace do 19. století)	M	X	M	M	M (1694-2022)	X
épitaphe	F !	F	F (někdy M)	F	F	F	F	F (1694-2022)	M&F
épithète	F !	F	F	F !	F	F	F	F (1694-2022)	X
équerre	F	F	F	X	F	F	F	F (1694-2022)	F
escarre	F !	F	F	F !	F	F	F	F (1694-2022)	F
esclandre	M !	M	M (do 19. století F)	M !	M	M	M	M (1694-2022)	M&F
espèce	F !	F	F	F (hovorově často chybně M)	F	F	F	F (1694-2022)	F
exode	M !	M	M	M !	M	M	X	M (1694-2022)	X
extase	F !	F	F	X	X	F	F	F (1694-2022)	F
girofle	M	X	M	X	M	X	X	M (1718-2022)	✕
glaire	F	F	F (někdy M)	x	X	F	F	F (1694-2022)	M&F

globule	M !	M	M	M !	X	M	M	M (1694-2022)	X
glucose	M !	M	M (pro Akademii dříve F)	M	M (pro Akademii dříve F)	M	X	F (1878-1935), M (2022)	X
haltère	M !	M	M (vzácně F)	M !	M	M	X	M (1878-2022)	X
hécatombe	F	F	F	F !	F	F	F	F (1694-2022)	F
hémisphère	M !	M	M	M !	M (někdy chybně F)	M	M	M (1694-2022)	X
hypallage	F	F	F (někdy M)	F !	F (často chybně M)	F	X	F (1762-2022)	X
chrysanthème	M	M	M (někdy F)	M !	M	M	X	M (1762-2022)	M
insigne	M !	M	M	M	M	M	X	M (1835-2022)	M
interface	X	F	F	F	X	M	X	F (2022)	X
interligne	F (mezera ve filmu), M (meziřádek)	X	X	F (mezera ve filmu), M (meziřádek)	X	X	X	X	X
intervalle	M !	M	M	M !	X	M	M	M (1694-2022)	M&F
ivoire	M	M	M	M !	M	M	M&F	M (1694-2022)	M

lignite	M !	M	M	M (atypicky)	M	M	X	M (1878-2022)	X
mousseline	F	F	F	F	X	F	F	F (1718-2022)	X
narcisse	M !	X	M (někdy diatopicky F)	M (atypicky)	X	X	X	M (1718-2022)	X
octave	F !	F	F (ale Proust a Balzac užívali M)	F !	X	F	F	F (1694-2022)	F
omoplate	F !	X	F	F !	F	X	X	F (1718-2022)	X
orbe	M !	M	M	X	M	M	M	M (1694-1935), F (2022)	X
orbite	F !	F	F (zastarale M)	F !	F	F	F	F (1694-2022)	F
ordonnance	F !	F (pro životný význam M)	F (dříve M)	x	M, F	F (dříve M pro označení vojáka)	F	F (1694-2022), kromě <i>ordonnances royaux</i> a také v armádním prostředí M	F
orge	F ! (vyjma <i>orge mondé, perlé, carré</i>)	F	F (vzácně M)	F !	F (vyjma <i>orge mondé, perlé, carré</i>)	F&M (<i>orge mondé, perlé, carré</i>)	M (ale v úzu často M)	F (1694-2022), kromě <i>orge mondé, perlé</i>	F
oriflamme	F	F	F	F	F !	F	F (dříve M)	F (1694-2022)	F
ouvrage	M ! (f)	M (kromě <i>de</i>)	M (dříve F,	M (kromě	M (kromě	M (v úzu	M	M (1694-	M&F

		<i>la belle ouvrage)</i>	dnes pouze <i>de la belle ouvrage)</i>	<i>de la belle ouvrage)</i>	<i>de la belle ouvrage)</i>	také F)		2022), v poslední edici připouští úzus F	
ovale	M !	M	M (do 16. století F)	X	M	M	F	M (1694-2022), často jako adjektivum	X
ovule	M !	M	M	M !	M	M	X	M (1878-2022)	X
pamplemousse	M !	M (zastarale F)	M (do 19. století F, následně obojetné, dnes úzus preferuje M)	M (zastarale F)	M (zastarale F)	M	X	F (1835-1935), M (2022)	X
patère	F	F	F	F !	X	F	X	F (1762-2022)	F
perce-neige	M	M, F	F (dle Akademie), M (dle úzu)	M, F	M, F	M, F	F	F (1694-2022)	X
pétale	M !	M	M	M !	M	M	X	M (1762-2022)	X
planisphère	M !	M	M	M !	M	M	M	M (1694-2022)	X
régliste	F (květina lékořice), M	X	X	F (květina lékořice), M	X	X	X	X	X

	(kořen lékořice)			(kořen lékořice)					
sépale	M	X	X	M (dle pétale)	M	M	X	M (1935- 2022)	X
squelette	M	M	M	X	X	X	X	M (1718- 1935)	X
stalactite	F !	X	F (m)	F	F	X	X	F (1762-1935)	X
stalagmite	F !	X	F	F	F	X	X	F (1762-1935)	X
steppe	F !	F	F	F (do 19. století M)	F (dříve M)	F	X	M/F (1835- 1878), F (1935)	X
tentacule	M !	M	M (f)	M !	M	M	X	M (1835- 1935)	X
topaze	F	F	F (minearologie), M (ornitologie)	F	X	F	F	F (1694-1935)	M&F
tubercule	M	M	M (botanika), F (dříve, patologie)	M !	M	M	X	M (1740- 1935)	X
vestige	M	M	M	X	X	M	M	M (1694- 1935)	M
viscère	M	M	M	X	X	M	M	M (1694- 1935)	M

Příloha č. 3 – Data získaná z korpusu⁹³

	FRANTEXT Intégral	Araneum Francogallicum Maius (s omezením na doménu .fr)	L'Est Républicain	Scientext – Écrits scientifiques en français ⁹⁴
abîme	7 749 M	1 420 M (f)	108 M (f)	2 M
abside	215 F	336 F (m)	15 F	0
absinthe	751 F	192 (nelze rozeznat rod)	361 F	0
acné	112 F	725 F	8 (nelze rozeznat rod)	0
aérogare	72 F	216 F (m)	40 M (f)	0
agave	55 M (f)	286 M (f)	11 M (f)	0
alcôve	1 157 F	165 F (m)	18 F	0
alvéole	174 M (f)	103 F (m)	37 F	3 (nelze rozeznat rod)
amalgame	459 M (f)	1 224 M (f)	310 M	21 M
ambre	221 (nelze rozeznat rod)	2 792 M (f)	158 (pouze jako křestní jméno)	0
améthyste	154 F	245 F	14 (nelze rozeznat rod)	0
amiante	98 (nelze rozeznat rod)	1 876 (nelze rozeznat rod)	455 F	0
amnistie	630 F	785 F	390 F	1 (nelze rozeznat rod)
anagramme	111 M (f)	148 M (f)	15 (nelze rozeznat)	7 F

⁹³ Uvedená číselná hodnota je vždy celkový počet výskytů substantiva v korpusu, M a F označují dominantní rod slova, v závorce je uveden rod minoritní (pokud dochází ke kolísání). Data jsou získána okometrickou metodou.

⁹⁴ Ve *Scientextu*, tedy odborných textech, dochází k variaci rodu pouze u slova *après-midi*. Pro ostatní slova je úzus jednotný, na rozdíl od výsledků ze zbylých korpusů

			rod)	
anathème	585 M	183 M	10 M	2 (nelze rozeznat rod)
anicroche	57 F	37 F	65 F	0
antidote	279 M	458 M (f)	70 M (f)	1 M
antichambre	78 F	282 F	88 F	0
antipode	26 (nelze rozeznat rod)	52 M	1 (nelze rozeznat rod)	1 (nelze rozeznat rod)
antre	169 M	593 M (f)	298 M (f)	0
aparté	257 M	290 M (f)	157 M	3 M
apogée	557 F (m)	1176 F (m)	177 (nelze rozeznat rod)	9 (nelze rozeznat rod)
apostrophe	514 F	223 F (m)	28 F	71 F
après-midi	17 450 M (f)	13 878 M (f)	3 1437 M, F	17 F, M
argile	1 929 F (m)	2 420 F	424 F	0
armistice	1 727 M	683 M (f)	277 (nelze rozeznat rod)	1 (nelze rozeznat rod)
aromate	25 M	20 M	0	0
atmosphère	8500 F	10 633 F (m)	1601 F	31 F
automne	8 193 M	11 015 M (f)	4 993 M	12 M
azalée	30 F (m)	43 M (často jako vlastní jméno)	7 F	0
campanule	56 F	25 F	7 F (m)	0
câpre	8 F (m)	9 F (m)	0	0

cerne	X	275 M (f)	34	3 (nelze rozeznat rod)
coriandre	130 F (m)	966 F (m)	46 F (m)	0
dartre	39 F	8 (nelze rozeznat rod)	0	1 (nelze rozeznat rod)
ébène	1081 F (m)	282 M (f)	69 M	0
écritoire	373 F (m)	39 M	9 M	0
effluve	132 M (f)	63 F (m)	8 F	0
échappatoire	183 F (m)	321 F (m)	53 F (m)	6 (nelze rozeznat rod)
emblème	646 M	1 161 M	255 M	0
encéphale	133 M	106 M	2 (nelze rozeznat rod)	1 (nelze rozeznat rod)
en-tête	297 M	725 M (f)	51 (nelze rozeznat rod)	4 M
entrecôte	75 F	119 F	35 F	0
enzyme	37 M (f)	578 F (m)	15 F	132 F
épiderme	661 M	849 M	28 (nelze rozeznat rod)	76 M
épigramme	455 F	58 F (m)	0	1 (nelze rozeznat rod)
épilogue	386 M	488 M	340 M	1 M
épisode	2224 M (f)	10 636 M	971 M	19 M
épitaphe	474 F (m)	180 F (m)	38 F	0
épithète	816 F	222 F	6 F	33 (nelze rozeznat rod)
équerre	340 F	382 F	33 F	0

escarre	58 F (m)	79 F (m)	0	0
esclandre	352 M (f)	53 M (f)	0	0
espèce	32 009 F (m)	14 310 M	189 F	112 F
exode	933 M	1 256 M (f)	229 M (f)	0
extase	3 001 F (m)	847 F	64 F	3 (nelze rozeznat rod)
girofle	294 M (f)	547 M (f)	0	0
glaire	87 F (m)	121 F	0	0
globule	155 M (f)	97 M	1 M	26 M
glucose	158 M (f)	827 M (f)	30 M	18 M
haltère	18 M (f)	45 M (f)	10 F	0
hécatombe	315 F	262 F	185 F	0
hémisphère	811 M	1 505 M	0	78 M
hypallage	32 F (m)	4 (nelze rozeznat rod)	0	0
chrysanthème	226 M (většina jako vlastní jméno)	65 M (často jako vlastní jméno)	27 M	0
insigne	1 378 F (m)	467 M (f)	251 M (f)	1 (nelze rozeznat rod)
interface	17 F	11 009 F (m)	118 F	502 F
interligne	57 M (f)	106 M	8 (nelze rozeznat rod)	0
intervalle	4302 M	2 691 M	268 M	118 M
ivoire	2665 M	2 847 (nelze rozeznat rod)	958 (nelze rozeznat rod)	1 (nelze rozeznat rod)

lignite	70 M (f)	66 F (m)	2 (nelze rozeznat rod)	0
mousseline	1116 F	345 F	62 F	1 (nelze rozeznat rod)
narcisse	940 M	449 M (často jako vlastní jméno)	138 (většina jako vlastní jméno)	0
octave	4 269 F (m)	625 F	70 F (většina jako vlastní jméno)	1 (nelze rozeznat rod)
omoplate	272 F (m)	105 F	13 (nelze rozeznat rod)	0
orbe	658 M (f)	127 M (f)	11 M (většina jako vlastní jméno)	1 (nelze rozeznat rod)
orbite	1 280 F (m)	2 957 F (m)	366 F	57 F
ordonnance	5 626 F	4 686 F	398 F (m)	2 (nelze rozeznat rod)
orge	1 802 F	1220 (nelze rozeznat rod)	286 (nelze rozeznat rod)	1 (nelze rozeznat rod)
oriflamme	156 F (m)	65 F (m)	21 F	0
ouvrage ⁹⁵	22 943 M	32981 M	4 785 M	362 M
ovale	1 601 M	959 M	228 M	0
ovule	170 M (f)	264 M (f)	6 M	0
pamplemousse	71 M (f)	879 M	61 M	0
patère	197 F (m)	42 F (m)	X	0
perce-neige	67 M	50 M, F (často jako vlastní jméno)	61 F (m)	0

⁹⁵ Ačkoli bychom pro slovo *ouvrage* čekali vysokou fluktuaci rodu kvůli počáteční samohlásce, rod slova je ve většině případů rozeznatelný a k hezitaci dochází minimálně

		jméno)		
pétale	228 M (f)	208 M (f)	31 M (f)	0
planisphère	80 M (f)	102 M (f)	16 M (f)	0
réglisse	224 F (m)	406 F (m)	40	0
sépale	3 M	10 M	1 M	0
squelette	1955 M	1306 M	141	39 M
stalactite	34 F (m)	28 (nelze rozeznat rod)	X	0
stalagmite	7 F (m)	18 (nelze rozeznat rod)	1 (nelze rozeznat rod)	0
steppe	527 F (m)	168 F (m)	29 F	0
tentacule	36 M (f)	70 M (f)	X	0
topaze	227 F (m)	109 F (m)	25 F (m)	0
tubercule	142 M	113 M (f)	22 M (f)	0
vestige	726 M	526 M	137 M (f)	1 M
viscère	206 M	16 M (f)	X	0